ዐፄ ቴዎድሮስ

እና

የኢትዮጵያ አንድነት

በ

ተክለ ጻድቅ መኩሪያ

ኩራዝ አሳታሚ ድርጅት
፲፱፻፹፩

ኩራዝ አሳታሚ ድርጅት
KURAZ PUBLISHING AGENCY

ስልክ
TEL. 11 27 19

ፖ. ሣ. ቁ.
P. O. BOX 30933

አዲስ አበባ
ኢትዮጵያ

ADDIS ABABA
ETHIOPIA

መብቱ በሕግ የተጠበቀ ነው
ALL RIGHTS RESERVED

የሽፋኑ ሥዕል—ሉቃስ አማረ

አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት

ማ ው ጫ

ተ. ቁ. አ ር እ ስ ት ገ ጽ

1 ማስተዋወቂያ - - - - - - - - - - - 13
2 መቅድም - - - - - - - - - - - - - 21
3 ማመልከቻ - - - - - - - - - - - - 27
4 ምስጋና - - - - - - - - - - - - - 31
5 ክፍል አንድ

የዐፄ ቴዎድሮስ የወጣትነትና የሽፍትነት ዘመን

ምዕራፍ 1

የደምቢያና የወሎ መሳፍንት ፍልሚያ በጐንደር መንግሥት ውስጥ - - - - - - - - - 35

ምዕራፍ 2

በካሣ ልደትና ዕድገት አካባቢ የነበሩት መሳፍንትና ያገዛዝ ፍልሚያ ፥ ልጅ ካሣ ባሽከርነት ያገለገሉዋቸው መኳንንትና መሳፍንት - - - - 49

ምዕራፍ 3

ከአሽከርነት ወደ ሽፍትነት - - - - - - 63

ምዕራፍ 4

ከሽፍትነት ወደ ጋብቻ ፥ ከአማችነት ወደ ሹመት - - - - - - - - - - 69

ምዕራፍ 5

ኮሶና ታላቁ የብልት ሥጋ—የልጅ ካሣ ቅያሜና የመጨረሻው ሽፍትነት - - - - - - - - 75

ምዕራፍ 6

በመሳፍንቱ መካከል የውጭ አገር የወዳጅነት ሽሚያ - - - - - - - - - - - - - 81

ምዕራፍ 7

የማርቆስ መንበርና ዘረኛዋ የፍትሐ ነገሥት አንቀጽ—የአቡነ ሰላማ ወደ ኢትዮጵያ መምጣት - - - - - - - - - - - - - - - 89

ምዕራፍ 8

የራስ ዐሊና የደጃች ውቤ ጦርነት - - - - - 97

ምዕራፍ 9

የግብጽ ጦር አጥቂነት ፣ የደጃዝማች ከንፉ ጉብዝና ፣ የነራስ ዐሊ አቤቱታ ለሉዊ ፊሊፕ ፣ የወይዘሮ መነንና ያዬ ዮሐንስ ጋብቻ - - - - - 105

ምዕራፍ 10

የደጃዝማች ካሣ አጥቂነት ፣ የደጃዝማች ወንድ ይራድና የእቴጌ መነን ውድቀት - - - - - - 115

6 ክፍል ሁለት

የዘመነ መሳፍንት ማከተም

ምዕራፍ 11

ጠላትን በመናቅ የሚመጣ የመሸነፍ ፍዳ ፣ ደጃች ካሣ ደጃች ጐሹን ጉራምባ ላይ ፣ ራስ ዐሊን አይሻል ላይ ድል እንዳደረጓቸው - - - 123

ምዕራፍ 12

የደጃዝማች ብሩ ጐሹ ሀብት ፣ የደጃች ውቤ መሸነፍ ፣ ደጃች ካሣ ሥርዓተ ንግሥ ተደርጐላቸው ቴዎድሮስ ተብለው እንደ ነገሡ - - 133

ምዕራፍ 13

የሮም ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን በኢትዮጵያ የተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ላይ ያደረገችው ተጽዕኖ ፣ ዐፄ ቴዎድሮስና ጳጳሱ አቡነ ሰላማ በኢትዮጵያ ባሉት የካቶሊክ ሚሲዮን መሪዎች ላይ ያደረጉት ተቃውሞ ፣ በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የጸጉች ውድቀት ፣ የካራዎች ማንሠራራት - - - - - - - - - - - 149

ምዕራፍ 14

ከንግሥ በኋላ የወሎ ዘመቻ - - - - - - - 157

ምዕራፍ 15

የሸዋ ዘመቻ ፣ የንጉሥ ኃይለ መለኮት ሞትና የምኒልክ በምርኮ ወደ ጐንደር መምጣት ፣ የወይዘሮ በዛብሽና የወይዘሮ ትዳነቂያለሽ ልዩነት - - - - - - - - - - - - - 163

ምዕራፍ 16

የእቴጌ ተዋበች ዐሊ ዕረፍት - - - - - - - 183

ምዕራፍ 17

የሣልሳይ ዮሐንስ ዕድል ፣ ለናፖሊዮን ሣልሳይ የጻፉት ደብዳቤ - - - - - - - - - - 187

ምዕራፍ 18

ዐፄ ቴዎድሮስ የቤተ መንግሥትና የቤተ ክህነ
ትን ሕግ እንዳቆሙ ፣ ሸዋ በአቤቶ ሰይፉ መሪ
ነት እንደ ሸፈተባቸው - - - - - - - - 191

ምዕራፍ 19

የግብጽና የኢትዮጵያ ግንኙነት ባፄ ቴዎድሮስ
ዘመን ፣ የአቡነ ቄርሎስ ጉብኝት በኢትዮጵያ - - 199

ምዕራፍ 20

ነዋሪ የሥልጣን ሽሚያ ፣ የዋግ ሹም ገብረ
መድኅን ስቅላት ፣ የፕሎውዴን አማሟት ፣
በጋረድና በንጉሡ መካከል የተደረገው ጦር
ነትና የሊቀመኳስ ዮሐንስ መሠዋት ፣
የምርኮኛ መከራና ፍዳ ፣ - - - - - - - - 211

ምዕራፍ 21

የፈረንሣይ መንግሥት ጣልቃ ገብነት ፣ የደጃ
ዝማች ንጉሤ ወልደ ሚካኤል እነሣሥና አወ
ዳደቅ ፣ የእቴጌ ጥሩ ወርቅ ጋብቻ - - - - - 223

ምዕራፍ 22

ያፄ ቴዎድሮስ የመጨረሻው ዘመን ችግር - - 243

ምዕራፍ 23

የመሳፍንቱና የመኳንንቱ የተለያየ አቅዋም - - 249

ምዕራፍ 24

ከቅብዓተ ንግሥ የወረደ የፈላጭ ቆራጭነት
መብት ፣ የባላገርና የነጋዴ የችግር ደረጃ - - - 255

ምዕራፍ 25

ያፄ ቴዎድሮስ መልክ ፣ ቅርፅና ጠባይ ፣ ሰፊ
ምኞትና ውስን ዐቅም - - - - - - - - - 263

ምዕራፍ 26

ያፄ ቴዎድሮስ የውጭ ጉዳይ ግንኙነታቸውና
አገራቸውን ለማሠልጠን ያላቸው ጽኑ ፍላጐት - - 275

7 ክፍል ሦስት

ምዕራፍ 27

የኢትዮጵያና የእንግሊዝ ጠብና ፍጻሜው ፣
ወደ አፍሪካ የሚላከው የመልክተኛ ዐይነ
ትና የቆንስል ካሜሮን ተሹሞ መምጣት - - 287

ምዕራፍ 28

የኢትዮጵያና የፈረንሣይ ግንኙነት ፣ ጉዮም ለዣ
ንና አጉስት ባርዬል - - - - - - - - - 295

ምዕራፍ 29

ከእንግሊዝ መንግሥት ጋር የጠቡ እዥማመር ፣
የቆንሲል ካሜሮን መታሰር ፣ የሆርሙዝ
ራሳም ተልኮ መምጣትና እብሮ መታሰር - - 301

ምዕራፍ 30

የማርቲን ፍላድ ወደ ሎንዶን መላክ ፣ ስለ እስረ
ኞቹ ጉዳይ በእንግሊዝ ባለሥልጣናች መካ
ከል የተደረገው ውይይትና የመጨረሻው
ወታደራዊ ውሳኔ - - - - - - - - - - 321

ምዕራፍ 31

የጠቅላይ ናፒዩር ጦር አዝማችነትና የእንግሊዝ ጦር ሰናፌ መድረስ - - - - - - - - - - 333

ምዕራፍ 32

ባፄ ቴዎድሮስ በኩል ያለው ዝግጅትና ትልቁ መደፍ - - - - - - - - - - - - - 361

ምዕራፍ 33

በጥርጣሬ የአቤቶ ጻርጌና የበዐልጋዳ አርአያ እስራት ፣ የእሮጌ ጦርነት ፣ የፊታውራሪ ገብርዬ ሞት - - - - - - - - - - - - - - 373

ምዕራፍ 34

የዕርቅ ጭምጭምታ ፣ ቴዎድሮስና ናፒዩር የተለዋወጡት መልእክት - - - - - - - - - 393

ምዕራፍ 35

ሁለተኛው ያፄ ቴዎድሮስ ደብዳቤ ለጠቅላይ ናፒዩር ፣ የእስረኞቹ መለቀቅ - - - - - - 399

ምዕራፍ 36

የዕርቁ ተስፋ መፍረስ ፣ የፉላና የሰላምጌ ጦርነት ፣ ያፄ ቴዎድሮስ ፍጻሜ - - - - - - - 405

ምዕራፍ 37

ባፄ ቴዎድሮስ ሰውነትና ባሕርይ ላይ አጭር አስተያየት ፣ ስለ ዝግንነታቸው የተደረሰላቸው ግጥም - - - - - - - - - - - - 431

ምዕራፍ 38

የመቅደላ ውድቀት ፣ ያፄ ቴዎድሮስ ሥርዓተ ቀብር ፣ የእቴጌ ጥሩ ወርቅ ሞት ፣ የእንግሊዝ ጦር ወደ አገሩ መመለስ - - - - - - - - 441

ምዕራፍ 39

የናፒዩር እሸናፊነት በሎንዶን ስለ መሰማቱና የተደረገለት አቀባበል - - - - - - - - 469

ምዕራፍ 40

እንግሊዝ ከኢትዮጵያ ለቆ የወጣበት ምክንያት - 475

8 አባሪ አንድ

ካፄ ቴዎድሮስ ደብዳቤዎች ጥቂቶቹ - - - - 481

9 አባሪ ሁለት

ባፄ ቴዎድሮስ ዘመን መንግሥት የነበሩ የመኳንንትና የሹማምንት ፣ የጸሐፊዎችና የተርጓሚዎች ዝርዝር - - - - - - - - - - 503

ማ ስ ተ ዋ ወ ቂ ያ

ዐፄ ቴዎድሮስ የተነሡበት የታሪክ ወቅት ለቅርቡ ዘመን የኢትዮጵያ ታሪክ ቁልፍ የሆነ መነሻነት አለው ። በአንድ በኩል ፣ በአፍሪካና በእስያ ሕዝቦች ላይ ኃያል ተጽዕኖ ለማድረግ በዘመናዊ ኢንዱስትሪና ድርጅት ታጥቆ የተነሣውን ፣ የምዕራብ አውሮፓን የቅኝ አገዛዝ ኃይል በብቸኝነት መክቶና ተቋቁሞ የኢትዮጵያን ነጻነት ለማቆዬት የተቻለበት ረዥም ፣ መሪርና አኩሪ ታሪካችን መመዝገብ የጀመረው ቀደም ባሉት ዘመናትም ቢሆን ፣ በተለይ ጐልቶ የወጣው በቴዎድሮስ ዘመን ነው ። የቴዎድሮስ የአንድነትና የነጻነት ተጋድሎ ፣ የመቅደላው መሥዋዕትነት ፣ በአጠቃላይ የጀግንነት አርአያነት በነጻነት ተጋዳይነት ታሪካችን ውስጥ ዘላለማዊና አንጸባራቂ ሥፍራ ይዘ የሚኖር ፣ የተከታታይ ትውልድ ጥልቅ አክብሮት ሊለየው የማይገባ እጅግ አኩሪ ቅርስ ነው ።

በሌላ በኩል ደግሞ ፣ አገሪቱ በረዥም ዘመን ፊውዳላዊ የታሪክ ሒደት ውስጥ ከወደቀችበት ኋላቀርነትና ፣ በተለይም ከቴዎድሮስ በፊት በነበረው የአንድ መቶ ዓመት ዕድሜ ከደረሰባት አስከፊ ሁከትና መከፋፈል እንድትወጣ ፣ ጠንካራ ማዕከላዊ መንግሥት ተመሥርቶ አስተዳደር እንዲስተካከል ፣ ቀደምት ዓላማ ይዘው የተነሡት ቴዎድሮስ ናቸው ።

የዐፄ ቴዎድሮስ ዘመን ሁለት ባሕርያትን ያጣመረ ነው ። አንደኛው ገጽታው ፣ ከአንድ የታሪክ ዘመን ወደ ሌላ የታሪክ ዘመን ሽግግር የተደረገበት ድልድይ መሆኑ ነው ። ከቴዎድሮስ በፊት በነበሩት ሁለት መቶ ዓመታት ፣ ነገሥታቱ በቅርብ ይቆጣጠሯቸው በነበሩት የመሐል አገር ፣ የሰሜን ግዛቶችና አውራጃዎች ውስጥ ልዩ ሁኔታ ተከስቷል ። ይኸውም የዘውዱ ሥልጣን መዳከምና በየአውራጃው የነበሩት መሳፍንት በየፊናቸው አምባገነን እየሆኑ ፣ የፈላጭ ቆራጭነት ሥልጣናቸው እየጐላ መምጣቱና

ለነገሥታቱም አንገብርም ፣ አንታዘዝም እያሉ አሻፈረኝ ማለ
ታቸው ነው ።

በተለይም ጐንደር ፣ የነገሥታቱ ቋሚ መኖሪያና ከተማ ሆና
በ17ኛው ምዕት ዓመት መጀመሪያ ላይ መቆርቆሯ ፣ ለዚህ ሒደት
ወይነተኛ ምክንያትና መነሻ ሆኗል ።

ነገሥታቱ ቀደም ሲል አገር ያስተዳድሩ የነበረው ፣ የጦር
ሠፈራቸውን ከአውራጃ ወደ አውራጃ በማዘዋወርና ፣ በየጊዜው
ሹም ሽር እያደረጉ ለዘውዱ ታማኝ የሆኑ መሳፍንትን በማስቀ
መጥና ሥልጣናቸውን በማሳየት ነበር ። ጐንደር ከተቆረቆረች
በኋላ ግን ፣ ተቀማጭነታቸው በአንድ ቦታ በመወሰኑ በአንዳንድ
አካባቢ ሥልጣናቸው እስከ መረሳት ደርሶ ፣ በእነሱ ፋንታ መሳ
ፍንቱ ይበልጥ ሥልጣንና ኃይል እያገኙ መጡ ።

በጐንደር ቤተ መንግሥት የሚታየው የተድላና የደስታ ኑሮ ፣
ከጊዜ ወደ ጊዜ ወደ ድልወት እያመዘነ በመሔዱ ፣ የዙፋኑን
መዳከምና የመሳፍንቱን ማንአለብኝ ባይነት ይበልጥ እንዲባባ
ስና እንዲፋጠን አድርጐታል ። በመጨረሻም ፣ ከየአውራጃው
የተነሡት መሳፍንት ፣ አንዱ ሌሎቹን አሸንፎ የበላይ ለመሆን
በሚያደርገው የርስ በርስ ጦርነትና ፉክክር ዘመኑ የጥፋትና
የእልቂት ሆነ ። የመሳፍንቱ ዓላማ ፣ አንዱ በሌሎቹ ላይ ኃያል
ነትን አግኝቶ ፣ በጐንደር ነገሥታት ዘውድ-ሥር ሌላውን ለመ
ቈጣጠርና ዋና እንደራሴ ሆኖ ለመግዛት ነበር ። ከ1761 አን
ሥቶ ፣ ቴዎድሮስ እስከ ነገሡ ድረስ የቆየውና ፣ በታሪክም
«ዘመነ መሳፍንት» ተብሎ የሚታወቀው ጊዜ ይህ ነው ።

የቴዎድሮስ ጊዜ ፣ ከአንድ የታሪክ ዘመን ወደሌላ የታሪክ
ዘመን ሽግግር የተደረገበት ድልድይ ነው የምንለውም ፣ እርሳ
ቸው ይህን ሁኩትና ውዝግብ ለማቆምና ጠንካራ ማዕከላዊ መን
ግሥት ተመሥርቶ የአገሪቱን አንድነት መልሶ የመገንባቱን
ተግባር ቀደምት ዓላማቸው አድርገው በመነሣታቸው ነው ።

ዐፄ ቴዎድሮስ ፣ ይህን ዓላማቸውን ዕውን ለማድረግ ሲሉ
የተለማቸው የአስተዳደር ዘዴዎች ፣ ከፊሎቹ ከጊዜው የቀደመ
ስለ ነበሩ ፣ አገሪቱ የነበረችበት ኢኮኖሚያዊና ማኅበራዊ ሁኔታ ፣

እንዲሁም ሰፍኖ የነበረው የፖለቲካ ባህል ሊቀበላቸው አልቻ
ለም ። በየአውራጃው የነበሩትን ገዥዎች የመንግሥት ተቀጣ
ሪና ደመወዝተኛ ለማድረግ ሞክረዋል ። የመሳፍንቱ ወታደሮች
በባላገሩ ላይ የሚያደርሱትን ዘረፋና ቅሚያ ለማቆም ሲሉ ቋሚ
ጦር ተመልምሎ እንዲሠለጥንና በደመወዝ እንዲተዳደር ጽኑ
ሐሳባቸው ነበር ። ከዚህም በተረፈ ፣ የመሬትን ሥሪት ለመለ
ወጥ ፣ የቤተ ክህነትን የፖለቲካ ተጽዕኖ ለማስወገድና ሰፊ የኢኮ
ኖሚ ይዞታውን ለማስለቀቅ ፣ በአጠቃላይ ፣ ዘመናዊ የአስተዳ
ደርና የኢኮኖሚ ሥልጣኔ አገር ውስጥ እንዲገባላቸው ያለፋታ
ደክመዋል ።

እዚህ ላይ ቁምነገሩ ፣ ቴዎድሮስ በሕይወት ዘመናቸው የወ
ጠኑትን ሁሉ ሊፈጽሙ ቻሉ ወይስ አልቻሉም? የሚለው ጥያቄ
አይደለም ። የዘመኑ ታሪክ እንደሚመሰክረው አብዛኛው ዕቅ
ዳቸው አልተሳካላቸውም ። የመሳፍንቱና የቤተ ክህነት ጥላቻና
ተቃውሞ ፣ የዘረጉትን የአስተዳደር ሥርዓት እያደናቀፈ አስቀ
ርቶባቸዋል ። እሳቸውም ምኞታቸው በራቀ መጠን ፣ ቁጣቸውና
እልኸቸው እየገነፈለ ፣ በግለሰቦችም ሆነ በአውራጃዎች ላይ
የሚያሳርፉት ቅጣት የከፋ ሊሆን ችሏል ።

ይሁን እንጂ ፣ እስከ ርሳቸው ዘመን ድረስ ያለ ምንም ገደብ
በሕዝቡ ላይ ሲወርድ የነበረውን ጥፋትና እልቂት ለማቆምና ፣
ጠንካራ ማዕከላዊ መንግሥት ለመትከል ቆርጠው መነሣታ
ቸው ፣ ለዘመነ መሳፍንት ፍጻሜ ምክንያት መሆናቸውን ታሪክ
ይመሰክራል ። ከርሳቸው በኋላ የመጡት ነገሥታት ፣ ጠንካራ
የፊውዳል ማዕከላዊ መንግሥት ለማቆምና ፣ ተበታትነው የነበ
ሩትን የአገሪቱን ክፍሎች በአንድ አስተዳደር ሥር ለማሰባሰብ
የቻሉት ፣ ርሳቸው በከፈቱት ጐዳና ተጉዘው ነው ።

ከዚህ ጋር ተያይዞ የሚከሰተውና ፣ ለቴዎድሮስ የታሪክ
ዘመን ሌላውንና ሁለተኛውን ገጽታ የሚያጐናጽፈው ባሕርይ ፣
የዛሬይቱ ኢትዮጵያ መሠረት የተጣለው ፣ በዚሁ በርሳቸው ዘመን
መሆኑ ነው ።

እስከ 16ኛው ምዕት ዓመት ድረስ የነበረው የማዕከላዊው
ዘመን ረዥም ታሪካችን ፣ በመሐልና በሰሜን አውራጃዎች

ብቻ የተወሰነ ሳይሆን ፥ መላውን የዛሬይቱን ኢትዮጵያ ቆዳና ከዚያም ባሻገር የነበሩ ክፍሎችን በአንድ የታሪክ ሒደት ያስተሳሰረና ያወራረሰ ነው ። ለዚህ ዘመን ታሪክ ፥ ወሳኝነት ከነበራቸው ክስተቶች መካከል አንዱ ፥ በክርስትናና በእስልምና ሃይማኖት ሽፋን የተካሔደው የሥልጣን ትግልና የርስ በርስ ጦርነት ነው ። ነገሥታቱ በምሥራቅና በደቡብ ምሥራቅ አውራጃዎች ላይ ሲዘምቱ ፥ ሕዝቡን ክርስትና ሲያጠምቁና መስጊዶችን ሲያቃጥሉ ፥ በአንጻሩ ደግሞ ፥ በተለይ በ16ኛው ምዕት ዓመት በአህመድ ግራኝ መሪነት እነዚህ አውራጃዎች ኃይል አግኝተው ፥ በልብነ ድንግል ላይ ካመፁ በኋላ ፥ መሐሉንና ሰሜኑን አገር እየወጉ ሕዝቡ እስልምናን እንዲቀበል ሲያስገድዱና ቤተ ክርስቲያኖችን ሲያቃጥሉ የምናየው የርስ በርስ የጦርነት ታሪክ ፥ የሃይማኖት ጦርነት እየሆነ ሲቀርብ ኖሯል ። ሆኖም ፥ ሃይማኖት ሽፋን እንጂ መሠረታዊ የውጊያ መነሻ ሆኖ አያውቅም ። ይህ ቢሆን ኖሮ ክርስቲያን ከክርስቲያን ፥ እስላምም ከእስላም ባልተዋጋ ነበር ። ሁልጊዜም አንዱ ሌላውን ለማስገበር ፥ ለመሬት ወይም የንግድ መሥመርን ተቆጣጥሮ የኢኮኖሚ ኃይል ለማግኘትና የፖለቲካ የበላይነትን ለመያዝ ነው ። በኢትዮጵያ የማዕከላዊ ዘመን (ከ13ኛው ምዕት ዓመት ሁለተኛ አጋማሽ እስከ 16ኛው አጋማሽ) ታሪክ ከዐምደ ጽዮን እስከ ልብነ ድንግል ተደጋግሞ የምናየው ይሆንኑ ነው ።

ሌላው ለኢትዮጵያ ታሪክ ፥ ለሕዝቧ ዕድገትና ባሕርይ ወሳኝነት ያለው የሕዝብ ፍልሰት ነው ። ከዚህም አንዱና ዋንኛው ፥ ከ16ኛው ምዕት ዓመት ጀምሮ የኦሮሞ ብሔረሰብ ልዩ ልዩ ዘርፎች ፥ በመላው የአገሪቱ ክፍሎች መስፋፋትና ፥ ይህም ያስከተለው መሠረታዊ ሒደት ነው ።

ፍልሰቱ የጀመረበት ወቅት ፥ በኢትዮጵያ ውስጥ የነገሥታቱም ሆነ የአውራጃዎች ሥልጣን የተዳከመበት ወቅት ነበር ። በተለይ ከላይ በተመለከትነው ሁኔታ ፥ በአህመድ ግራኝ መሪነት በተቀጣጠለው ጦርነት ፥ የመሐልና የሰሜኑም ሆነ ፥ የምሥራቅና የደቡብ ምሥራቁ የሀገሪቱ ኃይል ፥ ከፉኛ የተዳከመበት ነበር ።

በዚህ መሐል ፥ በጐሣና በገዳ ተደራጅቶ የተነሣው የኦሮሞ ብሔረሰብ ፍልሰት ፥ በጣም አጭር በሆነ ጊዜ ውስጥ የአገሪቱን

ምድር በስፋት ለመሸፈን ችሏል ። ይሀን ሁኔታ ተከትሎ የመጣው መሠረታዊ ሒደት ፥ ለኢትዮጵያ ታሪክና ሕዝቧም ዛሬ ላለው ማኅበራዊ ዕውነታ አንዱ ወሳኝ ገጽታ ሆኗል ። የብሔረሰቡ ልዩ ልዩ ዘርፎች እንደየሔዱበት አካባቢ ሁኔታ ፥ የተለያየ ሒደት እንዲከሰት አድርገዋል ። እስልምና ተስፋፍቶ በነበረበት አውራጃ እስልምናን ፥ ክርስትና ባለበት ክርስትናን የተቀበሉ አሉ ። በቁጥርም ሆነ በድርጅት አይለው ፥ ቀድሞ የነበረውን ሕዝብ እንዲዋጥ በማድረግ ፥ የበላይነትን የያዙባቸው አካባቢዎችም በተለያዩ ክፍሎች ይገኛሉ ።

በቴዎድሮስ ዘመን የነበረውን ሁኔታ ፥ ቀድሞ ከነበረው ጋር ስናነጻጽር በጉልህ የሚታየን አንድ ነጥብ አለ ። ይኸውም ፥ ከኢትዮጵያ የዛሬ ድንበሮች ውጭ ጭምር ፥ ቀድሞ በአንድ የታሪክ ሒደት ተሳስረው የነበሩት ክፍሎች፥ ከ17ኛው እስከ19ኛው ምዕት ዓመት በየፊናቸው ተከፋፍለውና ተለያይተው መገኘታቸው ነው ። ይህም ሊሆን የበቃው ከላይ እንደ ተመለከትነው ፥ በርስ በርስ ጦርነት በደረሰው መዳከምና ፥ ቀድሞ በአንድ ታሪክ የተሳሰረውን ክልል መልሶ ለማያያዝ የሚችል ኃይል ሊፈጠር ባለመቻሉ ነው ።

ቴዎድሮስ የተነሡበት የዘመን መሳፍንት መድረክ ፥ ከሰሜኑና ከመሐሉ አገር የኢትዮጵያ ክልል ያለፈ አልነበረም ። የርሳቸው ሥልጣን ከፍተኛውን ደረጃ በያዘበት ወቅት እንኳን ፥ ክልላቸው በሰሜን ከቦጐስ (ዛሬ ከረን) በደቡብ ደግሞ ከሸዋ አልዘለለም ።

ይሁን እንጂ ፥ ቴዎድሮስ ዘመነ መሳፍንት እንዲያከትም ከማድረጋቸውም በላይ ፥ የዛሬይቱ ኢትዮጵያ መሠረትም የተጣለው በዚሁ በርሳቸው ዘመን ነው ስንል ፥ ያለ ምክንያት አይደለም ። ቀድሞ በአንድ የታሪክ ክልል ውስጥ የነበረውን ክፍል ሁሉ ፥ ከረዥም ጊዜ በኋላ በ19ኛው ምዕት ዓመት አጋማሽ እንደገና ለማያያዝ ዓላማ ይዘው የተነሡት እርሳቸው በመሆናቸው ነው ። በተለይም ቅኝ ገዥ ኃይሎች በአፍሪካና በእስያ ሕዝቦች ላይ የገዥነት ዓላማ ይዘው በተነሡበት ዘመን ፥ ይህን አደጋ በቅድሚያ መገንዘባቸውና ከውስጥ የነበረውን መከፋፈልና ድክመት አስወግደው ፥ አገሪቱን መልሶ የአንድ ታሪክ ባለቤት ለማድረግ መነሣታቸው ለዚህ ክብር ያበቃቸዋል ።

እንደ ተመለከትነው ፣ በእርግጥ በሕይወታቸው ዘመን እርሳ
ቸው ይሀን ዓላማ ዕውን ለማድረግ አልተቻላቸውም ። የመቅደላን
ዓርማ በማንሣት ፣ ከቅኝ ገዥዎች ጋር እየተፋለሙ አኩሪ የተጋ
ድሎና የድል ታሪክ ለመጻፍ የታደሉት ከርሳቸው በኋላ የነገሡት
ዮሐንስና ምኒልክ ናቸው ። በዚህም ተጋድሎና ድል የኢትዮጵያ
ነጻነት በብቸኝነት ታፍሮ እንዲኖርና ፣ በሰሚኑ ክፍለ ለአጭር
ጊዜ ከተፈጠረው ሁኔታ በስተቀር ፣ የቅኝ ገዥዎች ተጽዕኖም
ከዛሬው የኢትዮጵያ ድንበር ውጭ ተገፍ እንዲቆም ተደርጓል ።

የወሌ ቴዎድሮስን ዘመን ታሪክ በሚገባ ለመገንዘብ ፣ አንዳ
ንድ ጊዜ ወደኋላ ካለው ታሪክ ጋር ፣ ሌላ ጊዜ ደግሞ ተከትሎት
ከተፈጸመ ሁኔታ ጋር እየተመላለሱ ማስተያየትንና ማያያዝን
ይጠይቃል ። ድርጊቶች ይፈጸሙ ከነበረበት ክልል ውጭ የነበሩ
ሁኔታዎችንም ማዛመድ ተገቢ ነው ።

«ወሌ ቴዎድሮስና የኢትዮጵያ አንድነት» የሚል ሰፊ ርዕስ
ይዞ በቀረበው በአቶ ተክለ ጻድቅ መኩሪያ መጽሐፍ ውስጥ ፣
የዘመነ መሳፍንት ፍልሚያና የቴዎድሮስ ሥልጣን ከደረሰባቸው
የሰሜንና የመሐል አገር አውራጃዎች በተጨማሪ ፣ በሌሎች
የኢትዮጵያ ክፍሎች የነበረውንም ሁኔታ ከታሪክ አንጻር ግዛ
መዱ ተገቢ ነው ። ይሀንን ሳያገናዝብ መጽሐፉን የሚያነብ ሰው ፣
«ኢትዮጵያ የምንለው ይሀን ብቻ ነው?» ብሎ ግራ ሊጋባ
ይችላል ።

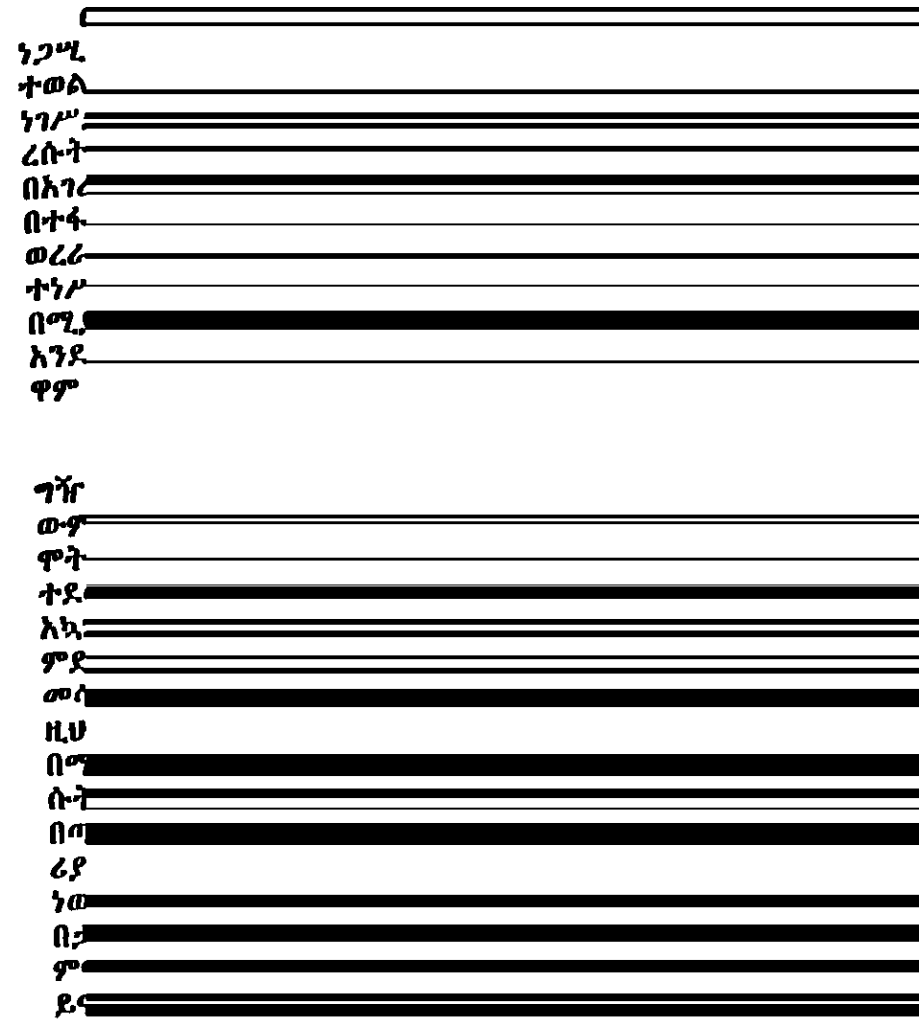
የዚያን ዘመን መሳፍንትና ነገሥታት ፣ በዘመናቸው አነጋ
ገር ፣ "ጋላ" ፣ "ትግሬ" ፣ "አማራ" ፣ "ወሎ" ፣ "ሸዋ" ፣
"እስላም" ፣ "ክርስቲያን" ሲሉ ፣ ምን ታሪክና ባህል ይዘው እንደ
ሆነ የዘመኑን ባሕርይ ካላጤኑ ፡ የዛሬው ትውልድ አንባቢ ሊደና
ገር ይችላል ። ጋብቻም በፊውዳል ኢትዮጵያ እስከ ዘመናችን
ድረስ ዐይነተኛ የፖለቲካ መሣሪያ ሆኖ ቆይቷል ። በዘመነ
መሳፍንት ማን ማንን እንዳገባ ፣ ማን ከማን እንደ ተወለደና
እንደ ተዋለደ ፣ አቶ ተክለ ጻድቅ መኩሪያ አሣምረው በዝርዝር
ጽፈዋል ። በአጠቃላይ የጋብቻን ፣ የሃይማኖትንና የትውልድ
ሐረግን ጉዳይ ከፖለቲካ ትርጉሙ ፣ አንዱ ሌላውን ለመቆጣጠርና
የበላይነት ለመቀዳጀት ከነበረው ዓላማ አንጻር መረዳቱ
ጠቃሚ ነው ።

መሳፍንቱ ለየራሳቸው የሥልጣን ዓላማ ሲሉ ፣ አንዱ በሌ
ላው ላይ ቅስቀሳ ያካሒድ እንጂ በትውልድ ፣ በጋብቻ ፣ በሃይማ
ኖትና እንዲሁም በቋንቋ የተሳሰሩ ናቸው ። የዚህን መተሳሰር
ለማየት ያህል ፣ ለዘመነ መሳፍንት መምጣት ምክንያት የሆኑት ፣
የትግሬው ሚካኤል ስሑል ያገቡት ፣ የጐንደሬዋን የእቴጌ ምን
ትዋብን ልጅ ነው ። የየጁው ትንሹ ራስ ዐሊም የስሚኑንና የት
ግሬውን የደጃች ውቤን ልጅ ሂሩትን አግብተዋል ። በኋላም ፣
ወሌ ቴዎድሮስ የየጁውን የራስ ዐሊን ልጅ ምንትዋብን አግብተ
ዋል ። የዝምድናው ዝርዝር መላውን የመሳፍንት ቤተሰብ የሚ
ያገናኝ ነው ። እዚህ ላይ ቁልፍ ነገር ሥልጣን መሆኑ መዘንጋት
የለበትም ።

በዚህ የማስተዋወቂያ ጽሑፍ ውስጥ ፣ የቴዎድሮስን ዘመን
ታሪክ ዋና ዋና ገጽታዎች ለመጠቆም ጥረት የተደረገው ፣ አንባ
ቢው የአቶ ተክለ ጻድቅ መኩሪያን ዝርዝር ታሪክ ሲከታተል ፣
ነገሮችን የማገናዘቢያ አድማስ እንዲኖረው ታስቦ ነው ። ለአን
ባቢው በሚከተሉት ገጾች ውስጥ ፣ ምናልባትም ተከታታይ
ደራሲዎች ሊጽፉ በማይችሉበት ጣዕምና ለዛ የተቀናበረ ጣፋጭ
የታሪክ ድግስ ቀርቦለታል ።

ኩራዝ አሳታሚ ድርጅት

የካቲት 1981

ከወዜ ፋሲልና ከታላቁ ኢያሱ ወዲህ ፣ አሁንም በንግሥት ምንትዋብና በልጃቸው በኢያሱ ብርሃን ሰገድ ዘመነ መንግሥት (1723 — 1747) ዓ. ም. የጉንደር ከተማ ፣ ባዳዲስ ሕንፃና በአትክልት እያሸበረቀ በቤተ መንግሥቱም ለግብር ሠንጋው ፣ ሙክቱ እየታረደ ፣ ከጠላና ከጠጅ ዐልፎ ወይን ጠጅ እንደ ውሃ የተጠጣበት ፣ ተድላ ደስታ የታየበት ጊዜ ስለ ነበረ ዘመኑ ራሱ ፣ 'የቋረኞች የአዱኛ ዘመን' ተባለ ።

ንግሥት ምንትዋብም ፣ በወጣትነታቸው ጊዜ ባለቤታቸው ዐፄ በካፋ ስለሞቱ ፣ ባገራችን የሴት ንግሥት ባል እንዳታግባ ሁኔታው ስለግያመች ፣ ኢያሱ የሚባለውን ፣ የወዜ በካፋን የእጎት ልጅ አስቀምጠው ፣ ከዚሁ ሰውዬ አስቴር ፣ አልጣሽ ፣ ወለተ እሥራኤል የሚባሉ ሦስት ቆነጃጅት ወልደው ፣ አስቴር በፊት ለቤጌምድሩ ባላባት ለደጃች አዮ ልጅ ፣ ለደጃች የግርያም ባሪያ በኋላም ለደጃች ሚካኤል ስሑል ፣ አልጣሽ ለልጅዬው ለበ ዝሮንድ ተክለ ሃይማኖት ፣ ወለተ እሥራኤል ለጉጃሙ ባላባት ለደጃች ዮሴዴቅ ተድረው ፣ የየአውራጃውንም ባላባቶች በጋብቻ መያዝ ፈልገው ነበር ። ደጃች ዮሴዴቅ ከወለተ እስራኤል ታላቅ ራስ ኃይሉን ስለ ወለዱ ፣ በሙሉ የጉጃም መሳፍንትና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የታላቅ ራስ ኃይሉ ተወላጆች ናቸው ።

ልክ በእንግሊዝ አገር ፣ ንግሥት ቪክቶሪያ በ1840 መስፍኑን አልቤርን አግብተው ባላቸው በ1861 ሞቶ ብቻቸውን በነበሩበት ሰዓት ፣ ጆን ብራውን የሚባለውን የልፍኝ አሽከራቸውን 'እንደ ባል ይዘዋል' እየተባሉ በሚታሙበት ሰዓት ፣ አንዳንዱም ለማናደድ እያለ እመት ብራውን «እያለ» ያሾፍ እንደነበረ (1) ፣ በኢትዮጵያም ፣ ሕዝቡ የንግሥቲቱንና የኢያሱን ውስጠ ግንኙነት እየሰማ ፣ «ከባላቸው ዘመድ ግገጡ ፣ ወለዱ» እያለ እያማ ፣ ኢያሱንም «ምልምል ኢያሱ» እያለ ማሬዝ ስለ አበ ዛባቸው ፣ ይሽን ያስተሩ መስሏቸው ፣ በንግሥቲቱ ፈቃድ የግራዝማችነት ማዕረግ ለኢያሱ ተሰጥቶት ነበር ። ግማሹ በዚሁ በግራዝማችነት ሲጠራው ፣ ሌላው በውጭ ያለው ቤገምድሬ

1- Historia No. 350 Janifier, les petits secrets de Victoria C.A Hibert pp. 63—66.

ግን ፣ አዲሱን የማዕረጉን ስም ወደ ጉን እየተወ ፣ «ምልምል ኢያሱ» በማለት ጸና ። ይሁን እንጂ ፣ ንግሥት ምንትዋብ ከወገኖቻቸው ከቋረኞች ጋር በዚህ ዐይነት ተድላ ደስታ ሲኖሩ ፣ በመጨረሻ ተድላ ደስታ እየሸሸ የዚያኑ ያህል ሐዘን በሐዘን ላይ እየተከታተለ ደረሰባቸው ። የንግሥቲቱ ወዳጅ «ምልምል ኢያሱ» በ1735 ዓ. ም. ሞተ ። (1) ወደ ባሕር ገፍትው በመጣል የገደሉት ንጉሥ ኢያሱ ናቸው ተብሎ ተወራ ። በ1747 ዓ. ም. ንጉሥ ኢያሱ ሞቱ ። መርዝ ከመብል ጋር አብልታ ንጉሡን የገደለችው የሚቹ የምልምል ኢያሱ እኅት ነች ተባለ ።

የሆነ ሆኖ ፣ እቴጌ ምንትዋብ በስውር የምልምል ኢያሱ ሞት ቢቆጫቸውም በይፋ ግን ፣ ታላቅ ሐዘን ተሰምቷቸው አምርረው ያለቀሱት ስለ ልጃቸው መሆኑን ፤ በሥርዓተ ቀብሩም ላይ በዘመኑ የለቅሶ ግጥም ፣

«አያ በሰቀላህ ውሃ መላ ፣ በሰቀላህ ውሃ መላ
የተራበ ዘመድ እንዳይበላ ፣ በሰቀላህ ውሃ መላ
ወይ እርሱ ሳለ ቀሊል ኢያሱ ለጋሡ
አንተ የወፍላ ንጉሡ»

እየተባለ መለቀሱን ዜና መዕዋሉ ያመለክታል ።(*)

ከዚሁ ተክታትሎ ፣ እናታቸው ወይዘሮ እንኮዬ በ1750 ፣ ወንድማቸው ራስ ወልደ ልዑል መጋቢት 20 ቀን በ1759 ዓ. ም. በጣም የሚያፈቅሩዋቸው ያክስታቸው ልጆች ፣ ደጃች እሸቴና ደጃች አውሳብዮስ በ1760 ዓ. ም. ፣ በዳሞት ከአሮሞዎች ጋር ሲዋጉ ሁለቱም ባንድ ቀን ጦርነት ሞቱ ። ከዚህ ጊዜ ጀምሮ በንግሥት ምንትዋብና በቋረኞች ላይ መከራና ሐሣር እየተከታተለ መጣ ። የዚህም ምክንያት እንደዚህ ነው ።

1 Annales.....pp. 168—169

* በሰቀላህ ውሃ መላ ማለት ፣ በዛሬ አነጋገር በአዳራሽህ ጉብር ጉብቶ ሕዝቡ እንዳይበላበት ሰጪ እየተላቀሰ የእንባ ውሃ መላበት ማለት ነው ። ቀሊል የተባለውም በየዜና መዋዕላቸው ነገሥታት ቀሊል ከሙ ንስር ፣ ድኑዕ ከሙ እንበላ ይባላሉ ። ወፍላን አልታሽ ያንግችው ላስቶችና ዋጅራቶች የሸፈቱ ጊዜ ኢያሱ በፍጥነት ሔደው ተዋግተው የነበረውን ለማውሳት ነው ።

ዐፄ ኢያሱ በሕይወታቸው ሳሉ ፥ በሚስትነት ያገቡዋቸው ውቢት የሚባሉትን የወሎ የኦሮሞ ባላባት ልጅ ነበር ። በሞቱበት ጊዜ በዙፋን የተከተሏቸው ከውቢት (ወለተ ቤርሳ ቤህ) የተወለዱት ልጃቸው ኢዮአስ ናቸው ። ስለዚህ ልክ እንደ ዚያው በንግሥት ምንትዋብና በልጃቸው በዐፄ ኢያሱ ጊዜ እንደ ሆነው ፥ ኢዮአስ የኢያታቸውን የንግሥት ምንትዋብን ወገኖች ቋረኞችን ችላ እያሉ ፥ የእናታቸውን የውቢትን ወገኖች ከወሎ እያስመጡ ማቀራረብና ባለሟል ማድረግ ዠመሩ ። የእናታቸውን የውቢትን ወንድሞች ፥ ሉቦንና ብርሌን አምጥተው ፥ ሉቦን እንደ እንደራሴ ባጠገባቸው አስቀምጠው ፥ ለብርሌ የደጃዝማችነት ማዕረግ ጨምረው እስከዚህ ጊዜ ድረስ ከቋረኞች እጅ ውጥቶ የማያውቀውን የቤገምድርን ግዛት ሰጡት ።

በዚህ ጊዜ በወሎዎቹና በቋረኞቹ መካከል የሹመትና የሥልጣን ፍልሚያ ተነሣ ። ፍልሚያው በግድ ወደ ጥላቻ ፥ ጥላቻው ወደ ጦርነት በየወቅቱ እየዘረ ፥ በንጉሡ ባፄ ኢዮአስ መመቸት ፥ ወሎዎች አጥቂዎች ፥ ቋረኞቹ ተጠቂዎች ሆኑ ። ንግሥት ምንትዋብም ፥ በልጃቸው ጊዜ እንደ ገዙ በልጅ ልጃቸውም ዘመን በሥልጣን ለመቀጠል ሞክረው ሳለ ፥ ኢዮአስ ለእናታቸው ፊት እየሰጡ ለአያታቸው ፥ 'እንግዲህ በቃሽ ! አሁን ተራው የናቴ ነው' በሚል ስሜት ፊት ነሷቸው ፤ በዚህም ላይ ዕድሚያቸው ከስድሳ ዐልፎ ወደ እርጅና ስለ አዘነበለ ፥ የነገሩን አዝማሚያ አይተው ፥ ሁሉንም ትተው ወዳሠሩት ቤተ ክርስቲያን ወደ ቁስቋም ሔደው ፥ በጾም በጸሎት ተቀመጡ ።(1)

በወሎዎች ሥልጣን አያያዝ ተቀይሞ የሸፈተው ፥ የታወቀው የቤገምድሩ ባላባትና የንግሥት ምንትዋብ አማች የነበረው ፥ የስመ ጥሩው የደጃች አዮ ልጅ ደጃዝማች የማርያም ባሪያ ፥ በቤገምድር ሽፍቶ አዲስ ከተሾመው ከብርሌ ጋር ተዋግቶ ገደለው ። በሌላ ቀን ንጉሡና ሉቦ ዘምተውበት ከተማረከ በኋላ ፥ የማርያም ባርያ በጭካኔ በጦር ተጨቅጭቆ ተገደለ ።

በዚህ መካከል ፥ በቋረኞቹና በወሎዎች ጠብ መካከል ገብተው ሥልጣን ለመጨበጥ የተጠቀሙት ፥ ደጃች ስሑል ሚካኤል ናቸው ። እርሳቸውም በዐፄ ኢያሱ ጊዜ በትግሬ ሸፍተው ሳለ ፥ በኋላ

1 ታሪክ ነገሥት ፥ ፓሪስ በቁጥር 143 የተቀመጠው ፥ ገጽ 287

በጦር ኃይል ተገድደው ጉንደር ከመጡ ወዲህ ፥ እያደር ከንጉሣዊ ቤተሰብ ተዛምደው የንግሥቲቱን ልጅ አስቴርን አግብተው የኢያሱም ባለሟል ሆኑ ። ካገራቸው ከትግሬ መጥተው ጉንደር በገቡ ቁጥር ለንግሥቲቱና ለንጉሡ በሚያቀርቡት ገጸ በረከት ፥ለየመኳንንቱ በሚያድሉት ልዩ ልዩ ስጦታ ስማቸው በጉንደር ታወቀ ። ዋና የግዛት ባላንጣቸውን ፥ የእንደርታውንና የእንዳመሆኔን ገዥ ፥ ደጃዝማች ወልዴን በጦርነት ስለ ገደሉ ፥ ትግሬን በሙሉ ጠቅልለው መያዝ ቻሉ ። በመጨረሻም ፥ ራስ ወልደ ልዑል በ1759 ዓ. ም. ከሞቱ ወዲህ ፥ በ1760 ዓ. ም. በዐፄ ኢዮአስ ጊዜ ፥ ራስ ተብለው የእንደራሴነቱን ሥፍራ ከሉቦ እየተፋለሙ ያዙ ። በዘዴና በውስጠ ተንኮል ፥ በቅድሚያ ከኦሮሞዎቹ ጋር የጎበረት መልክ አሳይተው ፥ አማሮቹን ከአስጠቁና ራስ ተብለው ሥልጣን ጠቅልለው ከጨበጡ በኋላ ፥ ቀጥለው በኦሮሞቹ ላይ ተነሥተው በይፋ ተጣልተው በዳሞት ከሉቦና ከነፋሲል ጋር ይዋጉ ዠመር ።

ንጉሡ ኢዮአስም ፥ በአማሮቹና በኦሮሞዎቹ ጠብ ጊዜ ተጨንቀው 'ያበርድልኛል' ብለው በመጀመሪያ ላይ ለርሳቸው ሥልጣን ካስጨበጡ በኋላ ፥ በመጨረሻ ለእናታቸው ወገኖች ለነሉቦ ላድላ ብለው ሚካኤልን ለመጣል ምንም ውስጥ ለውስጥ ቢጣጣሩ አልሆነላቸውም ። ኦሮሞዎቹ እነ ፋሲል ፥እነ ሉቦ በዳሞት በሸፈቱበት ጊዜ ፥ ሚካኤል ስሑል 'ሒደን በመንግሥትዎ ላይ የሸፈቱትን እንውጋ' ቢሏቸው 'እምቢ' ብለው ቀሩ ። ከዚህ በኋላ ፥ ራሳቸው ሚካኤል ሒደው በሚዋጉበት ጊዜ ፥ ኦሮሞዎቹ ተሸንፈው ግማሾቹ ሲሞቱ ወይንም ሲሸሹ ከተማረኩት ላይ በምርምር የኢዮአስ ከሽፍቶቹ ጋር ውስጥ ለውስጥ ግበራቸው ተገለጠ ። ንጉሡን ባደባባይ ከሶ መቅጣት አግባብ ስለ አልሆነ ፥ የንጉሡ ጠላት የነበሩትን የደጃች ነጫን ልጆች ወደ ቤተ መንግሥት ልከው በእልፍኛቸው እንዳሉ ንጉሡን ኢዮአስን በሻሽ አሳንቀው በግንቦት 8 ቀን በ1761 ዓ. ም. አስገደሏቸው ። በኢዮአስ ፋንታ ፥ለግዛት የሚመጥቸውን ፥የሰባ ዓመቱን ሽማግሌና እጀ ቆራጣውን ዮሐንስን ፥ ከወህኒ አምባ አውርደው አነገሡ ። የጉንደር ካህናት «ቀቃሌ ንጉሥ — ንጉሥ ገዳይ» እያለ ቢያማም ፥ ያማራውና የኦሮሞው መኳንንትም ፥ ሥልጣናችንን በትግሬ 'ተቀማን' እያለ ውስጥ ውስጡን ቢያጉመተምትም ፥

ራስ ሚካኤል ስሑል (*) በጐንደር ተቀምጠው ፣ ወደ ዓድዋም እየተመላለሱ በኃይላቸው ሁሉንም እየተጫኑ ከ1760 ዓ. ም. ጀምሮ በሙሉ ሥልጣን ሲያስተዳድሩ ቆይተው ፣ በ1763 እና በ1764 ዓ. ም. በላስታና በአግራ ገኽዎች ፣ በነደጃዝማች ወንድወሰን ተሸንፈው ተይዘው ፣ በድብኩ አንድ ዓመት በግዞት እንዳሉ ፣ ደጃች ወንድወሰን 'አገራቸው ይግቡ' ብለው ፈቅደውላቸው በዓድዋ 7 ዓመት ከቆዩ በኋላ ፣ አርጅተው በ1772 ዓ. ም. ሞቱ ። ቀደም ሲል የትግሬንና ኋላም የጐን ደርን መንግሥት ያስተዳደሩበት ጊዜ ሲደመር ፣ ወደ ዐርባ ዓመት ይሆናል ።

በዚህ መካከል ፣ የቋረኞች መመኪያ የሆኑት ንግሥት ምን ትዋብ ፣ ስሑል ሚካኤል አማቻቸውን ለዚህ ማዕረግም ያበቋቸው አንደኛዋ እርሳቸው ስለሆኑ ፣ በስሑል ሚካኤልም ፣ በነደጃች ወንድወሰንም ፣ በነራስ ዐሥራትም ጊዜ ፣ ምንም ከሥልጣን ውጭ ቢሆኑ ፣ ሁሉም አሉበት ድረስ እየሔደ እጅ እየነሣ አክብሯቸው ሲኖር ፣ ከራስ ስሑል ሚካኤል ሞት ቀደም ብለው በ1767 ዓ. ም. ዐርፈው ፣ በዘመናቸው አስጊጠው ባሠሩት ቤተ ክርስቲያን በቁስቋም ተቀበሩ ።(1)

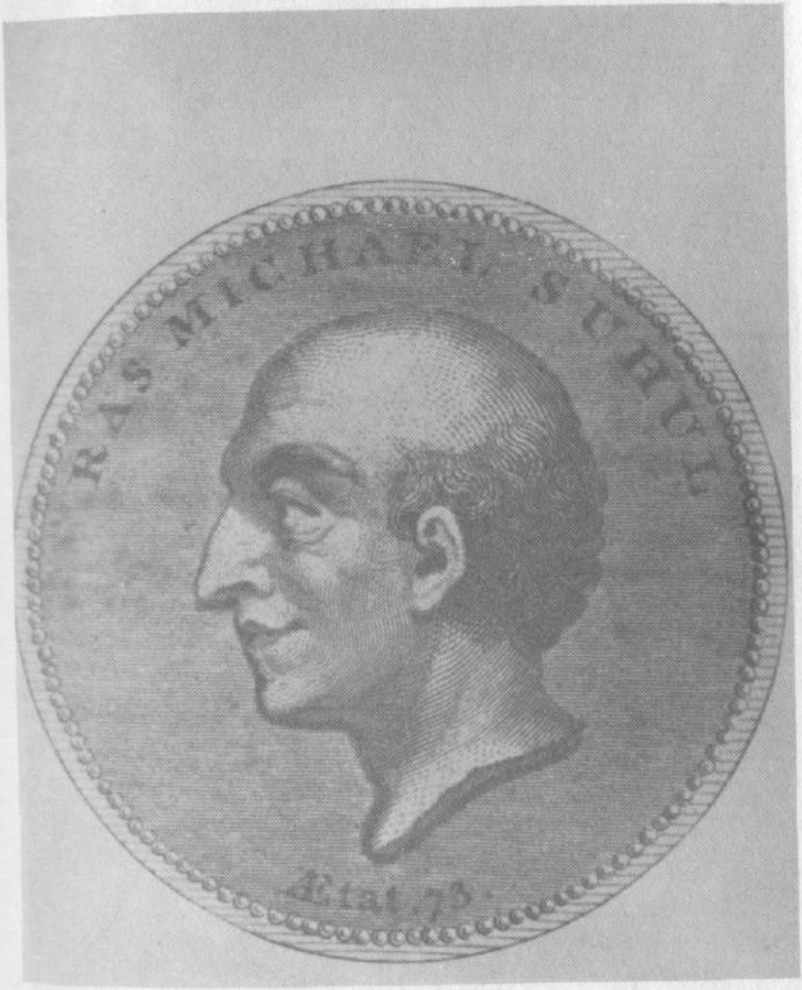
የርሳቸው ወገኖች ቋረኞች ፣ ምንም የቀድሞ ገናንነታቸውና በየከፍተኛው ሥልጣን ተሳታፊነታቸው ቢቀር ፣ ቀድሞ ከሞት የተረፉት በስሑል ሚካኤልም ፣ በነወንድወሰንም ፣ በነራስ ዐሊም ዘመን ሁሉ በልዩ ልዩ ሥራ እየተባበሩ ሠርተዋል ። ከነዚህም ውስጥ ደጃች ኃይሉ እሸቴ ፣ የእቴጌ ምንትዋብ አክስት ፣ የወይዘሮ ሰብሌ የልጅ ልጅ የደጃች እሸቴ ልጅ ፣ የራስ ስሑል ሚካኤልን ልጅ አግብተው ፣ ብዙ ጊዜ ከሹመት ወደ ሹመት እየተዘዋወሩ ፣ አንድ ጊዜም በራስ ሚካኤል ስሑል ባላ ጋራዎች እየተሻሩ ፣ ወደ ጉጃምም እየተሰደዱ እስከ ብዙ ዘመን ቆይተዋል ።(2) የሞቱበትን ጊዜ የሚናገር ማስረጃ ለጊዜው አላገኘንም ።

---

* ስሑል ማለት 'የተሳለ ፣ ስል ፣ ሹል' ማለት ነው ። የራስ ሚካኤል የትጽል ስም ሲሆን ከስማቸው ቀድሞም ፣ ተከትሎም ይነገራል (ይጻፋል ።

1 ታሪክ ነጋሥት ፣ ፓሪስ ቤተ መጻሕፍት ፣ ቍ. 143 ገጽ 287 ። እቴጌዪቱ የሞቱበትን ግንቦት 26 ቀን 1765 ዓ. ም. የሚያደርገው አለ ።

2 Idem...pp. 250—285.

ራስ ስሑል ሚካኤል
(ከጄምስ ብሩስ መጽሐፍ)

ከደጃዝማች የማርያም ባሪያ ሞት በኋላ ራስ ስሑል ሚካኤል ያገቧቸው
ወ/ሮ አስቴር ኢያሱ (ምልምል)
(ከጂምስ ብሩስ መጽሐፍ)

ምዕራፍ ሁለት

በካሣ ልደትና ዕድገት ለካባቢ የነበሩት መሳፍንት ያገዛዝ ፍልሚያ — ልጅ ካሣ ባሸክርነት ያገለገሉዋቸው መኳንንትና መሳፍንት

ዝርዝር ታሪክ ሰፊ ሐተታ ቢጐድለውም ፣ የወፄ ቴዎድሮስን ታሪክ በደረቁና በመጠኑ ጽፈው ያወረሱን ሦስት የኢትዮጵያ ምሁራን ናቸው ። እነዚህም ፣

አንደኛው አለቃ ዘነብ የሚባሉት የይፋት (ሸዋ) ተወላጅ ሲሆኑ ፣ እርሳቸውም በመዠመሪያው ወቅት የንጉሠ ነገሥቱ የጸሐፊዎች አለቃ (ጸሐፌ ትእዛዝ) በመሆን ሲያገለግሉ ቆይ ተው ፣ በኋላ ጸሐፌ ትእዛዝ እንግዳ ሲተኩ ፣ እርሳቸው የመዝገብ ቤት ሹም ሆነዋል ።[1] ያፄ ቴዎድሮስን ታሪክ የጻፉት ፣ ከእንግሊዝ ጦር ጋር በ1860 ዓ. ም. እስከ ግብጽ ድረስ ከሔዱ በኋላ ፣ ከዚያ ተመልሰው ምጥዋ ከነሙንዚንገር ጋር በሰነበቱበት ጊዜ ይሁን ፣ ወይም ወደ አገራቸው ወደ ይፋት ከተመለሱ በኋላ ይሁን ፣ በትክክል አይታወቅም ። የሆነ ሆኖ ፣ የርሳቸውን ታሪካዊ ጽሑፍ ኢኖ ሊትማን የሚባሉት የጀርመን ሊቅ በ1902 ዓ. ም. (እ.ኤ.ቁ.) በማሳተም አራብተውታል ።

ሁለተኛው ፣ አለቃ ወልደ ማርያም ዘምሑይ (ሸዋ) የጻፉት ነው ። እርሳቸውም በመቅደላ ከግዞተኞቹና ከነአባ ሰላማ ጋር እንደ ነበሩ ሲናገሩ ፣ እንደ ዘነብ ቀደም ብለው የቴዎድሮስ አሽከር ይሁኑ ፣ አይሁኑ አናውቅም ። ታሪኩንም የጻፉት ቴዎድሮስ በሞቱ በዐሥራ ሦስተኛው ዓመት ፣ በ1873 ዓ. ም. መሆኑን ራሳቸው በጽሑፉ መጨረሻ ገልጠውታል ።[2] የርሳቸውንም የእጅ ጽሑፍ ብዙ ዘመን በአዲስ አበባ ያፄ ምኒልክ አማካሪ

---

1 Narratife of The Mission
H. Rassam - Vol. II - pp. 152-349

2 ሞንዶን ቪላዴ ያሳተሙት ያለቃ ወልደ ማርያም ጽሑፍ ገጽ 79

ሆነው የተቀመጡት ሙሴ ሞንዶን ቪዳዱ ወደ ፈረንሣይኛ ተርጕመው በማሳተም ፣ አራብተው ጽሑፉን ከአውሮፓ ሊቃውንት ጋር አስተዋውቀውታል ።

ሦስተኛው ፣ ስማቸው የማይታወቀው ፣ ነገር ግን በአጻጻፋቸው ውስጥ የትግራይ ወይም የትግሬ ተወላጅና ፣ በዚህም ላይ የኢጣሊያን ቋንቋ የሚያውቁ መሆኑ የሚያስታውቀው ጸሐፊ ናቸው ። ይኸንኑ ጽሑፍ እንደ አውሮጳ አቆጣጠር በ1959 ዓ. ም. በሮማ ሉዊጂ ፉዜላ አሳትመውታል ።

የሦስቱም ጸሐፊዎች አተራረክና በቴዎድሮስ ታሪካዊ አፈ ጻጻም ላይ ጊዜው ይለያያል ። አለቃ ዘነብ ፣ ከወደ መዠመሪያው ያለውን የካሣን የልደታቸውን ፣ የዕድገታቸውን ፣ የሽፍትነታቸውን ፣ የሹመታቸውንና የንጉሠ ነገሥትነታቸውን ዘመን እንደ ተቻለ በዘመኑ አነጋገር አስፋፍተው ከጻፉ በኋላ ፣ የመጨረሻውን ዘመን አስቀርተውታል ። ጽፈውት ፣ ሌላ ሰው ጕርዶ አስቀርቶት ወይስ ጠፍቶ ይሆን ያሰኛል ። አለቃ ወልደ ማርያም ፣ የመዠመሪያውን የቴዎድሮስን የልጅነትና የወጣትነት ዘመን በመቀነጣጠብ አሳጥረው ፣ የመካከለኛውንና እስከ ፍጻሜ ሕይወታቸው ድረስ ያለውን ግን ትንሽ ሰፋ አድርገው ጽፈዋል ። ሦስተኛው ፉዜላ ያሳተሙት ፣ ከመዠመሪያውና ከመካከለኛው የበለጠ ፣ በነዚያ በሁለቱ ጽሑፎች ውስጥ የማይገኝ ፣ የመጨረሻው የቴዎድሮስን ሕይወት በመቅደላ ፣ በርሳቸውና በእንግሊዞች መካከል የተደረገውን ጦርነትና የንጉሡን ያማሙዋት ሁናቴ ስለሚዘረዝር ፣ በተቻለ መጠን የኝህን ስመ ጥር ንጉሠ ነገሥት ታሪክ ለማጒላት ጠቅሟል ። ስለዚህ ሦስቱም ጸሐፊዎች ከነርሱ ወዲህ ለተነሡት ለነጸሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ፣ ለዛሬ ዘመን ጸሐፊና አንባቢ ባለውለታ መሆናቸው አይጠረጠርም ።

በኢትዮጵያ የሥነ ጽሑፍ ታሪካችን ውስጥ ፣ ከቀድሞ ዠምሮ አባቶቻችን በታሪካዊ ጽሑፋቸው ውስጥ ቀንና ዓመተ ምሕረት ለመጨመር እምብዛም አይቸገሩም ። በጣም የሚያስቸግረው ፣ ወሩን ጽፈው ዓመቱን ወደ ጕን በመትው ፣ ወይም በየፈረቃ የሚውለውን ካራት አንዱን የወንጌላዊውን (ማቴዎስ ፣ ማርቆስ ፣ ሉቃስ ፣ ዮሐንስ) ስም ጠቅሶ ግለፍ ልማዳቸው ነው ። በዚህም ምክንያት እላይ ስማቸው የጠቀስነው አባቶች ፣ ብዙ ነገር ሲጽፉ

ካሣ የተወለዱበትን ቀንና ዓመተ ምሕረት አልጠቀሱም ። የሚጽፉት አብዛኛውን ጊዜ ፣ ወደኋላ ተመልሰው የሌሉበትን ጭምር ያለፈ ታሪክ ስለሆነ ፣ ቀንና ዓመተ ምሕረት መጢያየቁ መመራመሩ ያዳግታቸዋል ። የሚጠየቅ ቤተሰብ ቢገኝም ፣ ያመተ ምሕረትን ነገር ፣ እንኳን የዚያን ዘመን ቤተሰብ ፣ የሐ ያኛው መቶ ከፍለ ዘመን እንኳን ቤተሰቦች ፣ አብዛኞቹ የልደትን ቀንና ዓመት በማወቅ አይጠነቀቁም ። አንድ አድራጕት ተፈጽሞ እንደሆነ በዚያ ስሌት ይደረጋል ፣ በመካከል የተወለደው ወይም የሞተው ትክክለኛ ጊዜው እንደ ተዳፈነ ይቀራል ማለት ነው ። በተለይ ደግሞ ፣ ቢበዛ የነገሥታት የጳጳሳት ይጸፍ እንደሆነ ነው እንጂ ፣ ወደፊት ይነግሣሉ ተብለው ያልተጠረጠሩትን የካሣን የልደት ቀንና ዓመት ለመጻፍ በቅድሚያ የሚያስበው የለም ።

ስለዚህ ፣ ያገራችንን ታሪክ ለመጻፍ ባገራችን ጽሑፍ ያጣነውን ለማግኘት ፣ ምዝገባ ወደ ለመዱት ወደ ፈረንጆች ጽሑፍ ሔዶ መፈለግ ልማዳችን ከሆነ ቆይቷል ። ያኔ ቴዎድሮስን ታሪክ የጻፉት ወይም የተጻፈውን ወደየቋንቋቸው የተረጕሙት ፣ አብዛኞቹ የካሣን ልደት (እ.ኤ.አ.) በ1818 — 1820 ዓ. ም. መካከል አድርገውታል ።[1] ሬቤራንድ (የተከበሩት) ሐንሪ ስቴርን ብጅ እስከ 1822 ዓ. ም. አራዝመውታል ። [2] መሠረት ማድረግ የሚሻለው የፊተኞቹን ይመስላል ። እነርሱ ከሰጡት 1818 — 1820 ዓ. ም. ላይ ወደ ኢትዮጵያ አቆጣጠር ያመጣነው እንደሆነ ካሣ የተወለዱት በ1811 ይሆናል ። ይኸውም እኔ ካሠፈርሁት ከ1811 ዓ. ም. (ጥር 6 ቀን) ጋር ይጥመጣል ።[3]

የካሣ የአባታቸው አገር ቋራ ነው ። እናታቸው የጕንደር ተወላጅ ናቸው ። ቋራ የሚገኘው በጠቅላላው ከቤገምድርና ፣ በተለይም ከመናገሻ ከተማው ከጕንደር በስተምዕራብ በሚገኘው በደምቢያ ውስጥ ነው ። ይኸም የደምቢያ ወረዳ ፣ ከደቡብ በኩል አገው ምድር ፣ ከወደ ሰሜን ስሜንና የአርማጭሆ በረሃ

1 Chronique de Theodros II - Mondon Vidaillet, p, 12, J. B. Coulbeaux Hist. Pol. Vol. II - p. 409

2 The Captive Missionary.....Chap. 1, p, 2

3 የከርስትና ስማቸው ገብረ ኪዳን መሆኑ በፉዜላ መጽሐፍ ገጽ 1 ላይ ተጠቅሷል ።

በምዕራብ የሱዳን ግዛት ያዋስኑታል ። ከጐንደር ዘመነ መንግሥት ከነፋሲል ከነአድያም ሰገድ ዠምሮ ፥ ሱዳኖችንና ገዥዎቻቸውን ፥ ግብጾችንና ቱርኮችን ባንድ ወገን ፥ ኢትዮጵያውያንን በሌላ ወገን ሲያከራክር ፥ ሲያዋጋ የኖረው ፥ የስናር ወረዳ ፥ እንዲሁም ከተማዎቹ እነ ጋላባት ፥ እነ መተማ በምዕራብ በኩል ከደምቢያና ከቋራ ጋር በቅርብ ይዋሰናሉ ።

ቴዎድሮስ በተወለዱበት ዘመን (1811 — 1812) ፥ ደብረ ታቦር ተቀምጠው ደንበኛውን የመስፍንነቱን ሥልጣን የያዙት ታላቁ ራስ ጉግሣ ናቸው ። በዚሁ ጊዜ በትግራይ ራስ ወልደ ሥላሴ ፥ በስሜን ራስ ገብሬ ፥ በዳሞትና በአገው ምድር ደጃች ዘውዴ ፥ በጐጃም ደጃች ጓሉ ፥ በላስታ ዋግሹም ካንፋ ፥ በወሎ ደጃች ሊበን ፥ በሸዋ ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ የየክፍለ ሀገራቸውን ይዘው ያስተዳድራሉ ። በዚሁ ጊዜ ፥ መሳፍንቱ በትውልዳቸው ልዩነት የተነሣ ፥ ይኸውም ማለት ከሰሎሞናዊው ዘር ስለማይ ወለዱና ራሳቸው መንግሥ ስለማይችሉ ፥ አገሪቱም 'ያለ ንጉሥ አትገዛም' በሚል የባህል እምነት ፥ ከነገሥታቱ ልጆች እነ ዕጓለ ጽዮንን ፥ እነ ተክለ ጊዮርጊስን ፥ እነ ኢዮአስ ዳግማዊን ፥ እነ ሕዝቅያስን ፥ እነ ሣህለ ድንግልን እንደ ፈለጋቸው እያቀያየሩ ያነግሡና ፥ እነሱ ደግሞ ከነጋሢዎቹ የራስነትን ማዕረግ ተቀብለው ያስተዳደሩን ሥልጣን ይጨብጣሉ ። ይኸውም ፥ በጳጳስ ያልነገሠ ንጉሥ ዋጋ እንደሌለው ፥ በነጋሢ ያልተሠየመ ራስነትም አይረጋም በሚል ባህላዊ ስሜት ነው ።

እንግዲህ ከዚሁ ከራስ ጉግሣ ዘመን ዠምሮ ፥ በልጆቻቸው በነራስ ይማም ውስጥ ሆነው በትክለኛ ባላባትነት ደምቢያን ፥ ከዚያም ኃይል ሲመቻቸው ፥ አካባቢውን ወገራንና አቸፈርን ጨምረው የሚገዙ ደጃች ማሩ ናቸው ። ቋራ በደምቢያ ውስጥ ስለሆነ ፥ በደጃች ማሩ ሥር ሆነው ቋራን በባላባትነት የሚገዙት ደግሞ ፥ የካሣ አባት ኃይሉ ወልደ ጊዮርጊስ ናቸው ። ከማሩ በፊት ፥ ደምቢያንና ቋራን የራስ ጉግሣ ልጅ ደጃች አሉላ ይገዙ ነበር። አሉላ ከሞቱ በኋላ ለማሩ ተሰጠ ።

ግንቦት 16 ቀን 1817 ዓ. ም. ራስ ጉግሣ ሲሞቱ ፥ ልጃቸው ራስ ይማም ደንበኛው መስፍን ሆኑ ። ደጃች ማሩ ፥ የራስ ይማምን ልጅ ወይዘሮ ወርቅ ወሃን ያገባሉ ። እንደዚሁም በስሜን ራስ

ገብሬ ሞተው ፥ በሕይወታቸው ከራስ ጉግሣ ልጅ ከወይዘሮ ሂሩት የወለዷቸው ደጃዝማች ኃይለ ማርያም ፥ አባታቸው ራስ ገብሬ ከሞቱ በኋላ ስሜንን ሲገዙ ቆይተው ፥ በግንቦት በ1818 ዓ. ም. እሳቸውም ሞቱና ልጃቸው ደጃች ውቤ ተተኩ ። በአገውም ደጃዝማች ዘውዴ ሞተው ልጃቸው ደጃች ጐሹ ፥ በጐጃምም ራስ መርድ ሞተው ደጃች ጓሉ ተሾመዋል ። በትግሬም የእንደርታው ራስ ወልደ ሥላሴ ሞተው ፥ የኢጋሚው ደጃች ሰባጋዲስ ተተክተዋል ። በሸዋ ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ግን ፥ ካገሩ ርቀት የተነሣ የግዛት ዘመናቸውም ረዘም ያለ ስለሆነ የሚጐንጣቸው ሳይኖር ፥ በሰላም ግዛታቸውን ያስፋፉ ። በልጅ ካሣ ልደትና ዕድገት አካባቢ ማሕል ፥ ኢትዮጵያንና ሰሜን ምዕራቡን ተከፋፍለው የሚገዙ መሳፍንት እነዚህ ናቸው ።

በዚህ መካከል ፥ ደጃች ማሩ የደምቢያና የቋራው ገዥ ፥ የራስ ይማምን ልጅ ወይዘሮ ወርቅ ወሃን አግብተው ሲኖሩ ፥ ሴትዮዋ ስለሞቱ ለሁለቱ ዝምድና እየቀዘቀዘ መሔድ ምክንያት ሆነ ። ቢሆንም ፥ ይማምና ማሩ የበላይና የበታች ሆነው በስምምነት እንዳሉ ፥ ይማም ውቤን ግባልኝ ቢሉዋቸው እምቢ አሉ ። ለጊዜውም ማሩና ውቤ በይማም ጀርባ ተስማምተው ሳለ ፥ ማሩ ሳይሰሙ ውቤ በምስጢር ተላልከው ለራስ ይማም ገብተው ተራረቁ ። በዚህ ጊዜ ፥ ደጃች ማሩ ተናደው የደጃዝማች ኃይለ ማርያምን ደግነትና የዋህነት ፥ የልጃቸውን የውቤን ተንኮለኛነት በማውሳት ፥ «በግ እባብ ይወልዳልን?» አሉ ይባላል።(1)

ከዚህ በኋላ ፥ እንደራሴው ራስ ይማም ማሩን ለማሳዘን ፥ ውቤን ለማስደሰት ሲሉ ፥ ወገራን ከደጃዝማች ማሩ ወስደው ለውቤ ጨመሩላቸው ። ስለዚህ ፥ በደጃዝማች ማሩና በራስ ይማም መካከል ፥ በፊተኛ ጊዜ ከነራስ ጉግሣ ጊዜ ዠምሮ በነበረው ወዳጅነት ፈንታ ጠብ ተተካ ። ደጃዝማች ማሩም ለራስ ይማም አልታዘዝም ስላሉ ፥ ይማም ጦራቸውን ይዘው ወደ ደምቢያ ጉዞ ሲዠምሩ ፥ ውቤም 'ታመሃል ቅር' ቢባሉ 'እምቢ' ብለው በቃሬዛ እየተጓዙ ተከተሉ ። ደጃች ማሩም የአገው ምድሩን ገዥ ደጃች ጐሹን በማባበል ጭምር አስተባብረው ሊመክቱ ከተሰማሙ በኋላ ፥ ትንሽ እንደ ተቆራቆሱ የራስ ይማምን ጦር አበዛዙን

1 ወሰሚያ ደጃዝማች ማሩ ከመ ሐረ ደጃዝማች ውቤ በጎቡዕ ኃበ ራስ ይማም ፥ ይቤ በግዕ ይወልድኑ አርዌ La Crronaca Reale Abyssina Conti - Rossini pp. 63 - 65

ጉሹ አመዛዝነው ፣ ማሩን አጋልጠው ወደ አገራቸው ወደ ዳሞት ሸርተት ብለው ሔዱና ማሩ ብቻቸውን ቀሩ ።

ከጉሹ በቀር የራሳቸው ም መኳንንት ቢከዱዋቸውም ፣ «እኔ ማሩ በፈረሴ ጀርባ ላይ እንዳለሁ እየተዋጋሁ እሞታለሁ እንጂ ፣ ምንም ቢሆን ለጠላቴ እጄን አልሰጥም» ብለው ፣ ጦርነት በተገ መረበት ሰዓት ተመልካች እስኪደነቅ ድረስ በፈረሳቸው ላይ እን ዳሉ ወዲያና ወዲህ እየተራወጡ ፣ በገግንነት ሲያዋጉና ሲዋጉ ፣ የላስታው የዋግሹም ከንፉ ወታደር በጥይት መትቶ ከፈረሳቸው ገለበጣቸውና ፣ በጥቅምት 17 ቀን 1820 ዓ. ም. ሞተው በዋሸራ (ጉጃም) ተቀበሩ ። (1) በሙሞታቸው ዋና ባላጋራቸው ራስ ደግሞ ሳይቀሩ የቀድሞውን ወዳጅነት አስበው አለቀሱላቸው ።

በዚህ ጊዜ ፣ አባታቸው ከእናታቸው ተፋትተው ካሣ ከእና ታቸው ጋር በጉንደር የሕፃንነታቸውን ጊዜ ካሳለፉ በኋላ ፣ ትንሽ ከፍ ሲሉ በቸንከር ተክለ ሃይማኖት ይማሩ ነበር ።(2) ዕድሜያቸው በዚህ ሰዓት (1822) 10 ዓመት በደረሰበት ወቅት ፣ አሸናፊውን ራስ ይማምን ተከትሎ የመጣው የዋጅራት ፣ የራያና የአዘቦ ዘማች በገዳሙ ገብቶ ያገኘውን እየዘረፈ ብዙ ሕፃናትና ተማሪዎች ፣ መምህራን ጭምር የፈጀ ጊዜ ፣ ካሣ በጫካ ተደብ ቀው ለጥቂት አመለጡ ።(3) በዚህም ጊዜ የካሣ አጐት ከንፉ በደ ጃች ማሩ ውስጥ ሆነው ሲዋጉ በላስቶች እጅ ተማርከው ሔዱ ።

ከዚህ በኋላ ፣ ካሣ ፣ እላይ እንዳልነው አባትና እናታቸው በሕፃንነታቸው ስለ ተለያዩ ፣ ከእናታቸው ጋር ወደ ጐንደር ሔደው ተቀመጡ ። ራስ ይማም ፣ ደጃች ማሩ ከሞቱ በኋላ ፣ የደ ምቢያን ግዛት ለቋራ ባላባቶች ለነ ከንፉ ይሰጡ ይሆን እየተባለ ሲጠበቅ ፣ ለታናሽ ወንድማቸው ለማርዬ ደረሰ ። አሁንም ራስ ማርዬ በመዝመሪያው ወቅት የደጃች ማሩን ግዛት ደምቢያን

1 ወተድጋሉ ደጃዝማች ጉሹ ምስለ ሠራዊት..... ወተርፈ ባሕቲቱ ደጃዝማች ማሩ ፣ ሐራሁኒ ወመኳንንቲሁኒ እለ አኩናሙ ሀገረ ኢተለውም ። ወእንከርም መኳንንት እንዘ ይተመያየጥ በፈረስ ማዕከለ ተትል ። ወይቤ አይገብእ ውስተ ዕዶ ፀርየ አላ እመውት በዛባን ፈረስየ ። ወቀተሉ አሐዱ ሐራሆ ዘሞገሹም ከንፉ በንፍጥ ፣ ወወድቀ እምላዕለ ፈረሱ ወሞተ ... La Chronaca Reale . . . p/65-68

2 ሊትግን ያሳተመው ያለቃ ዘነብ ጽሑፍ ገጽ 5 ሞንዶን ያሳተመው (ወ /ግ) ገጽ 1-2

3 አለቃ ዘነብ ገጽ 5

ለወገናቻቸው ለባቡ ባሪሆይ ፣ ቀጥሎም ለወሬኛ ወንዱ ከሰጡ በኋላ ፣ በመጨረሻ ለደምቢያው ትክለኛ ባላባት ፣ ለከንፉ የደጃ ዝማችነት ማዕረግ ጨምረው ሰጧቸውና የደምቢያና የቋራ ሕዝብ ደስ አለው ።

በመካከሉ ፣ ራስ ማርዬና የትግሬው ገዥ ደጃች ሰባጋዲስ በግዛት ተጣልተው ለውጊያ በሚፈላለጉበት ጊዜ ፣ የስሜኑ ደጃች ውቤ በመዝመሪያ ከሰባጋዲስ ጋር ተስማምተው ፣ የሰባጋዲስን ልጅ ወይዘሮ ድንቄን አግብተው ፣ ከቀድሞው ወዳጃቸው ከራስ ማርዬ ጠበኛ ሆነው ነበር ። ራስ ማርዬም ከሰባጋዲስ በፊት ውቤን ለመውጋት ሲዘጋጁ ፣ ውቤ ሰባጋዲስን «ናና እርዳኝ» ቢሏ ቸው ፣ «እዚሁ እኔ ዘንድ መጥተህ ከረምትን አብረን እናሳልፍና ፣ በኋላ ባንድነት ሆነን ማርዬን እንወጋለን» ብለው መለሱ ። ውቤ ግን ፣ «ይኸ እንዴት አድርጎ ይሆናል ፣ ወዳንተ ስመጣ አገሬ ይያዛል » እየተባባሉ ሁለቱ መልእክት ሲለዋወጡ ፣ ማርዬ ወደ ስሜን ዘምተው ውቤን አባረሩ ። በመጨረሻም ፣ እንደራ ሴውን ማርዬን መመከት አቅቷቸው ፣ ውቤ መልሰው ለማርዬ ታጥቀው ገቡና ፣ በጠላትነቱ ቦታ ማርዬና ሰባጋዲስ ብቻቸውን ስለቀሩ ፣ ተከዜ ወንዝ አጠገብ በ1822 ዓ. ም. መጋቢት ወር ሁለቱ ተጋጥመው ሲዋጉ ፣ ሐጐስ የሚባሉት የሰባጋዲስ ልጅ ራስ ማርዬን በጥይት ሲገድሉ ፣ የማርዬም ወገኖች እነ አዛዥ ውብሸት ሐጐስን ገደሉና የጌታቸውን ሞት ተበቀሉ ።

ደጃች ሰባጋዲስ ፣ ባንድ ወገን ተማርከው በማርዬ ሰዎች እጅ እንዳሉ ፣ የልጃቸውን የሐጐስን ሞት ሰምተው ሐዘናቸ ውን ሳይጨርሱ ፣ የጌታቸው ሞት ያናደዳቸው የራስ ማርዬ ሰዎች እርሳቸውንም ገደሏቸው ። በሰባጋዲስ ጊዜ የገነኑት የአጋሚ ባላባ ቶች በዚህ ጊዜ ትልቅ ውድቀት አገኛቸው ። በርሳቸው ፋንታ በዚህ ግርግር መካከል ፣ ብልጡ የሰሜኑ የራስ ገብሬ የልጅ ልጅ ፣ እኚሁ ውቤ እየተስፋፉ ፣ እያደር እየተጠናከሩ ሔደው ትግራይንና ትግረን ጠቅልለው ለመያዝ ቻሉ ። በሚቹ በራስ ማርዬ ፈንታ ፣ አሁን ወንድማቸው ራስ ዶሪ ተተኩ ። ራስ ዶሪ በአባታቸው በራስ ጉግሣ ፈቃድ ውጫሌንና ወረሂመኑን ሲገዙ ቆይተው ፣ ወደ ዳሞት ተዛውረው በሚገዙበትና በርሳቸው እግር ደጃች ጉበና በተሾሙ ጊዜ ፣ የዶሪን ቸርነት የጉበናን ጨካኝነት በማውሳት በዘመኑ እንደዚህ ተብሎ ተገጠመ ።

«ባልቴቱ በምን ትጠሪ
ሳዱላይቱ (ልጃገረዲቱ) በምን ትዳሪ
ጐጃም ሒደና እንጀራው ዶሪ
ጐበና መጣ ቀንጃ (ቋንጃ) አስመታሪ ። » (1)

የሆነ ሆኖ ፣ ራስ ዶሪ ከዳሞት (ጐጃም) መጥተው በወንድማቸው በራስ ማርዬ እግር እንደ ተተኩ ፣ ምንም ያህል ሳይቆዩ በሦስተኛው ወር በሰኔ በ1822 ዓ. ም. ሞተው የወንድማቸው የደጃች አሉላና የወይዘሮ መነን ልጅ ራስ ዐሊ የመስፍንነቱን ሥፍራ ያዙ ። (2)

በዚህ ዐይነት ፣ ከታላቁ ራስ ጉግሣ ወዲህ በመስፍንነቱ ሥልጣን የተከታተሉት ራስ ይማም ፣ ራስ ማርዬ ፣ ራስ ዶሪ ልጆቻቸው ሲሆኑ ፣ አሁንም የመስፍንነቱ ሥልጣን ከርሳቸው ቤተሰብ አልወጣም ። ከዶሪ የቀጠሉት ራስ ዐሊ (ትንሹ) የወንድማቸው የደጃች አሉላ ልጅ ናቸው ። አሉላ የወሎውን ባላባት ፣ የደጃች ሊበንን ልጅ ፣ ወይዘሮ መነንን አግብተው ዐሊን ይወልዳሉ ። ስለዚህ ፣ ዐሊ የራስ ጉግሣ የወንድም ልጅ ፣ የልጅ ካሣ (ኋላ ቴዎድሮስ) ባለቤት ፣ የወይዘሮ ተዋበች አባት መሆናቸው ነው ።

ራስ ዐሊ የመስፍንነቱን ሥልጣን በያዙበት ጊዜ ፣ ደጃች ውቤም እላይ እንዳልነው ግዛታቸውን በወገራ ፣ በስሜን በትግራይና በትግረ አስፋፍተው ይዘዋል ። የካሣ ኃይሉ አገር ፣ ቋራና ደምቢያም ላጭር ጊዜ ፣ ራስ ዶሪ ባላባቱን ደጃች ክንፉን ሽረው አስረዋቸው ሳለ ፣ አሁን ዐሊ ከእስራቱ ፈትተው የቀድሞ ግዛታቸውን ደምቢያን አደላድለው መለሱላቸው ።

ከደጃች ግሩ ወዲህ ፣ በደምቢያ የተሾመ እንደ ደጃች ክንፉ ስመ ጥር የሆነ መሪ አልተነሣም ። እርሳቸውም ፣ የደጃች ግሩ የእኅት ልጅ ፣ የወይዘሮ ወለተ ተክሌ ልጅ ናቸው ። ባስተዳደርና በተለይ በመተማና በጋላባት ደጃች ክንፉ የኢትዮጵያን ወሰን ለማስከበር ያደረጉት ተጋድሎ በታሪክ ተመዝግቦ ይገኛል ።

1 La Chronaca Reale Abyssina - Conti Rossini, pp. 44 - 48;
2 Idem p. 76-78

እላይ ከጠቀስናቸው ፣ ሦስት ያዬ ቴዎድሮስን (ካሣን) ታሪክ ከጸፉት ውስጥ ፣ አንዱ አለቃ ወልደ ማርያም ፣ «በቋራ (ካሣ) የደጃች ክንፉ የወንድም ልጅ ሆነው አደጉ» ብለው ያልፉ ። ወንድም የሚሉት የካሣን አባት ኃይሉ ወልደ ጊዮርጊስን ነው ።(1)

ስማቸውን ባለማወቃችን የምናዝነው ፣ የትግራይ ወይም የትግረ ተወላጅ የጸፉትና ፣ ሉዊጂ ፉዜላ ያሳተሙት መጽሐፍ ፣ ባንድ ቦታ ላይ ክንፉን የካሣ ወንድም ያደርጉና መልሰው አጐት ያደርጓቸዋል ። «ያጤ ቴዎድሮስ ትውልዳቸው ፣ ያባታቸው አገር ቋራም ደምቢያም ነው ። ያባታቸው ስም ወልደ ጊዮርጊስ ኃይሉ ይባላሉ..... ወልደ ጊዮርጊስ ኃይሉ ከወንድማቸው ከደጃች ክንፉ ተጣልተው ጐንደር ከገዳም አስደውለው (ደውለው) ተቀምጠው ነበር ። ከዚያ ወዲያ ወይዘሮ አትጠገብን በጐንደር አገኙዋቸውና ዐፄ ቴዎድሮስን አረገዙ.....» በማለት ክንፉን የኃይሉ ወልደ ጊዮርጊስ ወንድም ያደርጉዋቸዋል ። በእኔ አስተያየት ጉዳዩ 150 ዓመት ያለፈው ታሪክ ስለሆነ ፣ የዛሬ ዘመን ሽማግሌዎች ከሚሰጡን ወሬ ይልቅ በዘመኑ ላይ የነበሩ እነዚህ ጸሐፊዎች ያሰፈሩትን ማመኑ ሳይሻል አይቀርም ። አለቃ ዘነብ በበኩላቸው አጐትም ፣ ወንድምም መሆናቸውን ሳይለዩልን ካሣ በደጃች ክንፉ ቤት ማደጋቸውን ብቻ ገልጠው ዐልፈውታል ።(2)

ከወንድምነት ይልቅ አጐትነታቸውን የሚያስረዳው ፣ በግዕዝ ተጽፎ ኮንቲ ሮሲኒ በ1917 ዓ. ም. ያሳተሙት ፣ «ደጃዝማች ክንፉ ከመሞቱ በፊት ፣ ወንድሞቹ ደጃዝማች ገብሩና አንዳዋ ኃይሉ እናታቸው ወለተ ተክሌ ሞቱ.....» ይላል ። (*) ጽሑፉ «አንዳዋ ኃይሉ» ያለው የኃይሉ ልጅ ማለቱ ፣ ሌላ የካሣ አባት ያልሆነ ሞግሸ ሊሆን ይችላል ። ስለዚህ ክንፉ በትክክል የካሣ ወንድም ወይም አጐት መሆናቸው እስኪጣራ ድረስ እንደዘሁ ትተን ወደ ሌላው ታሪክ እንለፍ ። ነገር ግን በብዙው አኳኋን ክንፉ ለካሣ አጐት ይመስላሉ ።

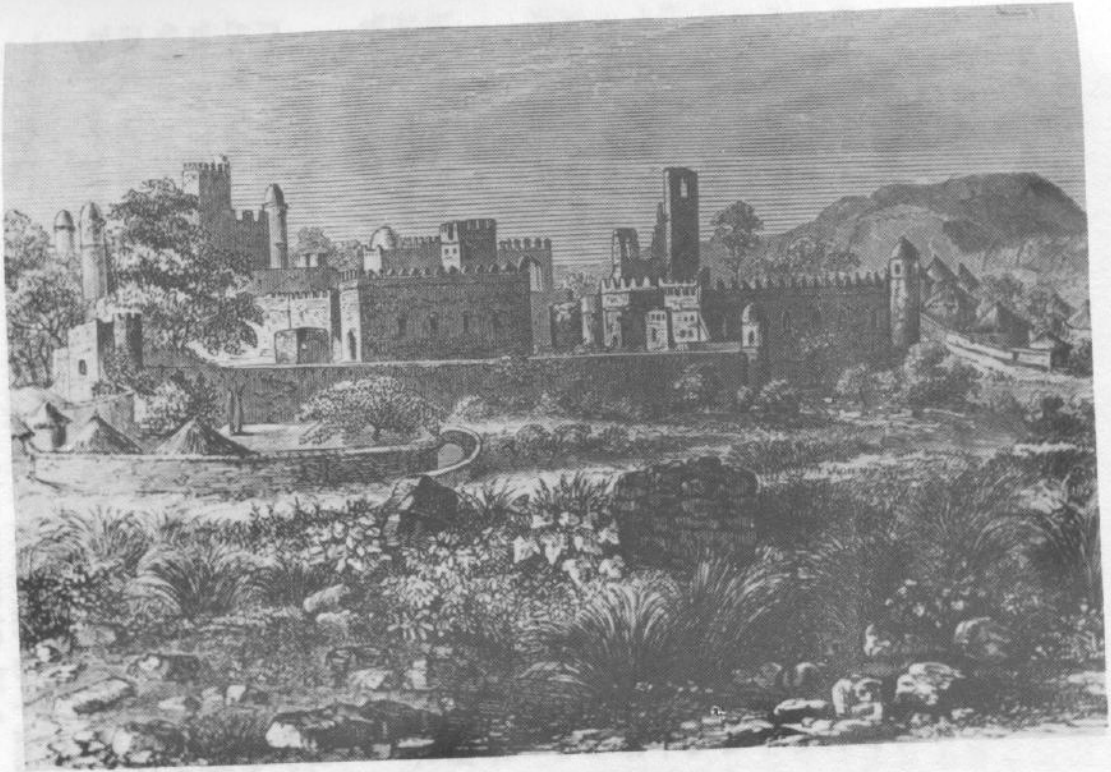
1 ሞንዶን ቪዳዩ ያሳተሙት ገጽ 1
2 ኢኖ ሊትማን ያሳተመው ..... ገጽ 5
* ወእምትድመ ይሙት ደጃዝማች ክንፉ ሞቱ አኃዊሁ ደጃዝማች ገብሩ ፣ ወአንዳዋ ኃይሉ ወእሞሙ ወይዘሮ ወለተ ተክሌ ።

የሆነ ሆኖ ካሣ ኃይሉ ፥ ለደጃዝማች ክንፉ አሽከር ሆነው ሲያገለግሉ ከቆዩ በኋላ ፥ ከርሳቸው ዘንድ ኮብልለው ለጐጃሙ መስፍን ለደጃች ጐሹ ዘውዴ አድረዋል ። ከአጐታቸው ከክንፉ ቤት ፥ ከትውልድ አገራቸው ከደምቢያና ከቋራ ኮብልለው ወደ ጐጃም የሔዱበትን ምክንያት ጸሐፊዎቹ ለየት እያደረጉ ይተርኩልናል ። አለቃ ወልደ ማርያምና ስማቸው ያልታወቀው ጸሐፊ ፥ መንኩሳትና ባሕታውያን ፥ 'ካንተ በኋላ ያንተን ገዥነት ልጆችህ እኔ መኰንን ፥ እኔ ይልማ አይወርሱም ፤ ወራሹ የኃይሉ ልጅ ካሣ ነው' ብለው ስለ ነገሩዋቸው ፥ በዚሁ ይወዱዋቸው በነበረው በካሣ ላይ ጥላቻ እደረባቸው ። ከዕለታት አንድ ቀንም ግብር ገብቶ ሲበላ ፥ ካሣ ቆመው ሥጋ ሲያስቆርጡ ፥ ክንፉ በጩቤ ሊወጉዋቸው ሲሉ ሳቷቸው ። ከዚያ ካሣ ከደምቢያ ወደ ጐጃም ሔደው ለደጃች ጐሹ ማደራቸውን ሲገልጡልን ፥ አሁንም የቴዎድሮስ አንድ ጊዜ ጸሐፌ ትእዛዝ ፥ ሌላ ጊዜ የመዝገብ ቤት ሹም የነበሩት ፥ አለቃ ዘነብ የዚህን ጉዳይ ለየት አድርገው እንደዚህ ሲሉ ይተርኩታል ። « ..... ከደጃች ክንፉ ቤት ነው ያደጉት ። ደጃች ክንፉ በሞቱ ጊዜ ልጅ ካሣ ከልጃቸው ከልጅ መኰንን ሆኑ ። የደጃች ክንፉ ልጆች መኰንንና ይልማ ይባሉ ነበር ። ሁለቱ በተዋጉ ጊዜ ዘንዴ በሚባል አገር ልጅ መኰንን ድል ሆኑ ፤ ልጅ ካሣም ተማርከው ሳሉ አብሮ አደግ ናቸውና ያ ማርኳቸው ያለ ፥ ፈረሳቸውን መልሶ ሰጣቸው» ካሉ በኋላ ፥ በዚሁ ፈረስ እንደ ተቀመጡ ሁለት ዝሆን ገድለው ፥ አሽከርነት አድረውላቸው የነበሩትን አቶ ቢተዋን እንዳስቀኑ ፥ እንደ ገና ከደጃች ክንፉ ልጆች ከነልጅ መኰንን ጋር ተደባልቀው የጐጃሙን ገዥ ብሩ ጐሹን መውጋታቸውን ፥ ከዚያ ተሸንፈው ዘርጊ በሚባል አገር ባንድ ሰው ቤት ተደብቀው ስለዳኑ ፥ በኋላ የቋራ ገዥ ሆነው ደጃዝማች በተባሉ ጊዜ ፥ ይኸንኑ ሰው በድምፁ ዐውቀው እንደ ሸለሙት አስፋፍተው ይጽፋሉ ።(1)

የካሣን ዕድገት በዚህ ዐይነት ጸሐፊዎቹ ለያይተው ቢያቀርቡትም ፥ የሕፃንነት ጊዜያቸውን (1812 — 1817) በጐንደር ከናታቸው ጋር ከዚያም ትንሽ ከፍ ሲሉ ፥ ምናልባት ከአምስት እስከ ዐሥር ዓመት (1817 — 1822) ያለውን ጊዜያቸውን በቾንከር ተክለ ሃይማኖት ገዳም (*) በአገራቸው ትምህርት

1 የቴዎድሮስ ታሪክ ፥ ኢኖ ሊትማን ያሳተሙት ገጽ 5 — 6
* ማኅበረ ሥላሴ ገዳም የሚሉም አለ ።

እንዳሳለፉ ፥ ገዳሙ የደጃች ማሩን ሽፍትነት ለመደምሰስ በመጣው በራስ ይማም ጦር የተወረረ ጊዜ ፥ ትምህርታቸውን ማቋረጥ ግዴታ ሆኖባቸው ፥ ከዐሥር ዓመት እስከ ሠላሳ ዓመት ድረስ ያለውን (1822 — 1840) ጊዜያቸውን በቅድሚያ ባጐታቸው በደጃች ክንፉ ፥ ከዚያም በልጃቸው በልጅ መኰንን ቤት ፥ ቀጥሎ ከአቶ ቢተዋ ዘንድ ፥ ከዚያ እንደ ገና ከልጅ መኰንን ጋር ተደባልቀው ሳለ፥ በመጨረሻ ለጐጃሙ ባላባት ለደጃች ጐሹ አሽከርነት በማደር አሳልፈውታል ። በዚህም የዝውውር ወቅት ከየጎብረተሰቡ በያይነቱ የሥነ ሥርዓት ፥ የንግግር ፥ የጦርነት ዕቅድ በልዩ ልዩ መንገድ ለመጭው ዕድላቸው ጠቃሚም ሆነ ጐጂ ትምህርት ቀስመዋል ማለት ነው ።

የጐንደር ከተማ
(ከወልደማርያም ቲዎፊል መጽሐፍ)

ምዕራፍ ሦስት

ከለሽከርነት ወደ ሽፍትነት

እንግዲህ ካሣ ኃይሉ ባለፈው እንደ ተመለከትው ፣ በቋራ ተወልደው ፣ በቸንከር ተክለ ሃይማኖት በትምህርት ካሳለፉና ለደጃች ክንፉ ፣ ቀጥሎ ለልጃቸው ለመኰንን የወንድም አሽከር ሆነው ሲያገለግሉ ከቆዩ በኋላ ፣ በመካከሉ ደጃች ክንፉ ሲሞቱ ቴዎድሮስ ከሙሉ ሰውነት ደርሰዋል ። የተወለዱት በ1811—12 ሲሆን ፣ ደጃች ክንፉ ታመው የሞቱት በ1841 ዓ. ም.([1]) ስለ ሆነ ፣ ክንፉ በሞቱበት ሰዓት ካሣ የ29 ወይም የ30 ዓመት ጕል ማሳ ናቸው ማለት ነው ። ያቶ እንግዳ ወርቅንም ልጅ አግብተው ባለትዳር ሆነው ፣ ከኘህ ስማቸውን ከማናውቀው ሴትዮ ልጅ ይውለዱ ፣ አይውለዱ እኚህ ሴት የነመሸሻ ወይም የነተሰማ የነአልጣሽ እናት መሆናቸውን ፣ አለመሆናቸውን አናውቅም ።

ቴዎድሮስ በዚህ ዕድሜያቸው አካባቢ ላይ ፣ ከደጃች ክንፉም ከልጅ መኰንንም ፣ ካቶ ቢተዋም ፣ ከደጃች ጉሹም አሽከርነት ነጻ ሆነው ፣ ሥልጣን ለመያዝ ወደሚያስችላቸው ወደ ሽፍትነት እንደ ተሠማሩ ጸሐፊዎቹ ተስማምተውበታል ።

በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ የሽፍትነት ሥራ በተለይ በዚያን ዘመን እንደ ወንድነት ሞያ እንጂ ፣ እንደ ወንጀል እምብዛም ስለማይቈጠር ፣ አንዱ መኰንን በደጅ ጥናትና በሕጋዊ መንገድ ያላገኘውን የጋብቻ ወይም የሹመት መብት ብዙ ጊዜ ከሽፍትነት በኋላ ያገኘዋል ። የመንግሥቱ አቅዋም ደግሞ ዐልፎ ፣ ዐልፎ እየደከመ ለሽፍታ አመቺ ሁኔታ ይፈጥራል ። 'ባንድ ንጉሥ ዘመን የመሶብ አቀማመጡ ከነአገሉ በታች ሆኖ ተዋረድሁ፣

---

1 La Chronaca Reale.....pp. 82-83 የተወለዱበት ዘመን በዚሁ በ11 እና በ12 አካባቢ ሲሆን ከዚህ የሚያሳንሰው አለ ።

ለእገሌ እንደዚህ ያለው ማዕረግና ሹመት ሲሰጥ የኔ ግዛት የኔ ሹመት እኔስ ፣ እገሌ ራስ ደጃዝማች ሲባል እኔ ቀረብኝ ' እያለ በሽፍትነት የኖረው ፣ በሚቀጥለው ንጉሥ ዘመን በሽፍትነቱ በመቀጣት ፈንታ ፣ ታርቆ ገብቶ የተመኘውን አግኝቶ የን ጉሥ ባለሚል ፣ የመንግሥት ባለሥልጣን ይሆናል ።

በዚህም ላይ ማዕከላዊው መንግሥት በተለይ በዘመነ መሳ ፍንት ፣ በማናቸውም ጊዜ በየአውራጃው ነዋሪ ወታደር እያሰቀ መጠ ፣ ላስቀመጠው ወታደር በየጊዜው ስንቅና ትጥቅ እያቀ በለ ፣ የየአውራጃውን ጸጥታ በቁጥጥሩ ውስጥ አድርጎ ለረዥም ዘመን መቆየት ያቅተዋል ። ንጉሥ ሞቶ ንጉሥ በተተካ ቁጥር ይነስ ይብዛ ፣ በዙፋን ባላንጣዎችና በየደጋፊዎቻቸው መካከል ግርግር ሁካታ ፣ አንዳንድ ጊዜ የርስ በርስ ውጊያ ስለማይቀር ፣ ይሸው ወቅት ለሸፈተ ወይም ሊሸፍት ላቆበቆበ አመቺ ሁኔታ ይፈጥርለታል ። በፖለቲካ የሸፈተውን መስፍንና መኰንን ሰው ገድለው ወይም ሰርቀው ወንጀል የሠሩት ፣ በቅድሚያ በዘ ረፋ መሠማራት የሚወዱ ጉበዛዝት ወንበዴዎች ይከተሉታል ። በየወረዳው ያለው ያልቀናው በረሃና ጫካ ከመንግሥት ቁጥጥር ለመደበቅ ያግዛል ።

በዚህ ምክንያት ፣ ታላላቆቹ መሳፍንት ዋንዱው ራስ ዐሊ ዐልፎ ፣ ዐልፎ ከስሜኑና ከትግሬው ጎሹ ከደጃች ውቤ ፣ በደቡ ብም ከነደጃች ጉሹ ሲጋጩ ሲዋጉ ፣ በመካከሉ በየጫካው ፣ በየበረሃው የሸፈተውን ለማሳመን የማይኑን ጉዳይ እንደ ሁለ ተኛ ተግባር ይቈጥሩታል ። እንግዲህ በዚህ ወቅት ነው ፣ አለቃ ዘነብ እንደሚዘረዝሩልን ፣ ካሣ ከደጃች ከንፉ ሞት ወዲህ የራስ ዐሊ እናት እቴጌ መነን የሣልሳይ ዮሐንስ ባለቤት ደምቢያን ከፍርቃ በመለስ የራሳቸው ግዛት (ማድቤት) አድርገው ፣ ስለ ርሳቸው (ምስለኔ) አቶ ሲባሉ የቆዩትን ደጃዝማች ቢተዋን የሸሙት ። ካሣ ለቢተዋ ጭፍራ ሆነው ሳለ እቴጌ ፣ ቢተዋን በኋላ ስላሰሩዋቸው ፣ ካሣ ወደ ቋራ ሸሽተው ሸፈቱ ።

በመዠመሪያ በሽፍትነት የተደባለቁት ከአቴጌ መነን ተጣ ልቶ ከሸፈተው ከይልማ ወሰን ጋር ነው ። ካሣ ወደርሱ ሔደው በተገናኙ ጊዜ ፣ «አይዞህ ያውራዬ ልጅ ፣ የዕንጨት ፍሬ በልተን

እንኖራለን» ብሎ ይልማ ወሰን እንዳጽናናቸው አለቃ ዘነብ ያረጋግጣሉ ፡[1] ከዚሁ አያይዘው ፡—

1ኛ. 12 ሰው ጭፍራ እንደያዙ 70 ከሚሆኑ ቀማኞች ጋር እኔም የቀማሁትን ፣ እናንተም የቀማችሁትን እኩል እንካፈላለን ብለው ከተዋዋሉ በኋላ ፣ እነዚያ «እርሱም ለራሱ ይቀማ ፤ እኛም ለራሳችን እንቀ ማለን» ብለው እንደ ከዱዋቸው በሰሙ ጊዜ ፣ 12 ቱን ወታደሮቻቸውን እንደ ያዙ ወደ ሰባው ሽፍቶች ሔደው ፣ «እናንት ሐሰተኞች! ለምን ከዳችሁ» ብለው ጉራዴ መዘው ያዘው ባሉ ጊዜ የቀሩት ሲሸሹ ሰባቱ መማረካቸውን ፣ የተማረኩትን ሰባ ቱንም ተጉልበት ተጉልበታቸው ላይ እንደ ቆረ ጡዋቸው ፣ በዚህም ይልማ ወሰን ተቀይሞ እን ደተለያቸው ፤

2ኛ. በማባበል ጭምር 30 ጭፍራ አግኝተው ፣ ወደ ቱምኃ (የቋራ ቆላ) ወርደው ፣ በድምሩ 45 ወታደር ይዘው ገንደዋ ቆላ ወርደው ፣ ሰባት ነጋድራስ ለንግድ የሚጓዝ ከለፈረበት ደርሰው ፣ አደጋ ጥለው ፣ ብዙ ከብትና ብር በዘረፉ እንዳገኙ ፤ በዚህም ወታደራቸው ደስ እንዳለው ፤

3ኛ. ከዚያ እያደር የወታደራቸው ቁጥር ከ30 እስከ 300 ደርሶ ኢድሪስ ከሚባል የመተማ እስላም (ግንጃር) ጋር አምባላይ ወደሚባል አገር (ሱዳን ጠረፍ) ዘምተው ፣ በመንደሩ ላይ አደጋ ጥለው 600 የሚሆን ሻንቅላ ፣ ብዙ ፍየልና በግ ፣ ላም ማርከው ሲመለሱ አምስት ቤት አገው (*) አደጋ ጥሎባቸው ሰዋቸው መሸሽ ከዠመረ በኋላ ፣ እርሳቸው በርትተው በመዋጋት 360 የአገው ተወላጅ እንደ ማረኩ ፤ የተማረኩትንም ለምን

---

1 ኢኖ ሊትማን ያሳተመው ገጽ 7

* ሰባት ቤት አገው ከሚባለው አምስት ብቻ ማለት ነው ። ያሉበት አውራጃ ፣ አገው ምድር ፣ ከደምቢያና ከቋራ በስተደቡብ ፣ ከጉ ጃም በስተሰሜን ነው ።

ወጋችሁኝ የሚል ጥያቄ ቢያቀርቡላቸው ፣ «እር ስዎ እንዳሉ አላወቅንም ፤ እኛ የመጣነው ኢድ ሪስን ለመውጋት ነበር» ብለው እንደ መለሱ ፤ በዚህ ጊዜ ካሣ ፣ «ኢድሪስ የኔ አይደለም!» ብለው ኢድሪስን አስጠርተው በዐረብኛም ፣ በዐማርኛም በግንጋር ፣ «እኔ ምርቱን አፈስሁ (ዋንጫቹን ገደ ልሁ) አንተ ግርዱን እፈስ» ብለው ፣ ሁለት መቶ ውን የአገው ተወላጅ መርጠው እንደ ሰጡትና ሁሉንም በሠይፍ እንዳስመታቸው ጸሐፊው አለቃ ዘነብ ያመለክታሉ ።(1)

በዚህ ዐይነት ፣ ካሣ በሽፍትነት ሳሉ በቀላል ጥፋትም በከ ባድ ሁኔታ መቅጣት ልማድ አድርገው ነበር ማለት ነው ። በመዝመሪያው በቋራ የሽፍትነት ጊዜያቸው ፣ «ያውራዬ ልጅ አይዞህ! የዛፍ ፍሬም ቢሆን በልተን እንኖራለን» ብሎ ያጽና ናቸውን ይልማ ወሰንን በዚሁ የጭካኔ አያያዝ አስቀይመውት እስከ መለያየት ደርሰዋል ። እርሱም ሲለያቸው ከትውልድ አገ ራቸው ከቋራ ወደ ቱምኃ ቆላ ወርደው ደረሰ አቡ ከሚባል ጋር በመተባበር ሽፍትነታቸውን አጸኑ ።

ብዙ ሰዎች ፣ ዐፄ ቴዎድሮስ ማንኛውንም ጥፋተኛ በከባድ መቅጣት የዝመሩት ከነገሡ በኋላ ፣ ሕዝቡን ወደ ሥልጣኔ ልምራህ ሲሉት ፣ አልመራም እያለ ስለ አስቸገራቸው ከዚሁ የተነሣ መሆኑን ያምናሉ ። በሥነቱም ደራሲያን ጽሑፍ ላይ ሠፍሮ የምናገኘውና ወደፊት እንደምናነበው አሁንም እንዳነ በብነው ፣ የካሣ በተቃራኒዎቻቸው ላይ ከባድ እርምጃ የመው ሰድ አቋም የዝመረው ፣ ከንግሣቸው በፊት መሆኑ በግልጽ ይታያል ።

የሆነ ሆኖ ፣ ካሣ በቋራና በአካባቢው እስከ መተማ ጠረፍ ድረስ ባለው አገር በሽፍትነቱ ወቅት ፣ ከዚያም ከዚህም የዘረ ፋትን ገንዘቡንም ፣ ከብቱንም ለጭፍሮቻቸው በግደል ወታደራዊ አቅዋማቸውን አጠናክረዋል ማለት ነው ። ኢድሪስ የሚባለው በመተማ ጠረፍ በሱዳን በኩል ፣ በኢትዮጵያም በቋራ ቆላ ባሉት

1 The Chronicle of King Theodore ... Eno Littmann ... pp. 5-10

ሻንቅሎች መካከል በሽፍትነት የታወቀው ለርሳቸው ታማኝ አገልጋይ ሆኖ በበኩሉ የዘረፈውን በግመል እየጫነ ማርም ፣ ቅቤም ፣ እህልም ከብትም እያመጣ በመገበር ዋና ታማኝና ታዛዥ ሆኖላቸዋል ። እንዳንድ ጊዜም ምንም ሽፍታ ቢሆኑ በሽፍትነት የያዙት ቋራና አካባቢው ያው የትውልድ አገራ ቸው ፣ ሕዝቡም ወገናቸው ስለሆነ ፣ ከዘረፋና ከውጊያ የሚያር ፉበትን ጊዜ ለልማት እንደሚያደርጉት ይታያል ።

የቋራና የአካባቢው አገር ፣ በተለይ ከባላባቶቹ ከነደጃች ክንፉ ሞት ወዲህ ሽፍታ ስለ በዛበት ፣ መሬት የሚያርሰውና የሚቆፍረው አጥቶ እህል በመጥፋቱ ባገር ላይ ረኃብ ተነሥቶ ኖሮ ፣ በ200 ግመል እህል ጭኖ ኢድሪስ ስላመጣላቸው ፣ ካሣ ያንዱን ግመል ጭነት ለሁለት ለሁለት ሰው እንዳደሉ ፣ ወታደ ሩም ያገኘውን ጉድጓድ እየቆፈረ እንዲያስቀምጥ ፣ ባላገሩም ጫካውን እየመነጠረ እንዲያርስ ወይም እንዲቆፍር እየመከሩ ፣ ለዶግ መግዣያም ገንዘብ እየሰጡ ፣ ራሳቸው ምሳሌ ሆነው አብሮ በመሥራት ፣ በቋራ የልማት ሥራ ማከናወናቸውን ጠቅሰው ፣ በዚሁ ጊዜ ያቶ እንግዳ ወርቅን ልጅ አግብተው ፣ ወህኒን ወግ ተው ፣ በዚህ በወህኒ ያለውን የእቴጌ መነንን ጦር ቀድሞ የነበ ረውንም ፣ በኋላ ለእርዳታ የተላከውንም ጦር በታትነው በጣም ኃይላቸው ስለ ታወቀ ፣ እቴጌ መነን በኃይል የመደምሰሱን መንገድ ትተው በጋብቻ እንደዚህ ያለውን ጉበዝ ለመያዝ እንደ ፈለጉ ጸሐፊዎቹ ያረጋግጣሉ ።(1)

1 የቴዎድሮስ ታሪክ አለቃ ዘነብ ገጽ 5—10 ፋዚላ ያሳተሙት ያጼ ቴዎድሮስ ታሪክ ገጽ 1—2

ምዕራፍ አራት

ከሽፍትነት ወደ ጋብቻና ከለማችነት ወደ ሹመት

በኢትዮጵያም ፥ በመላው ዓለምም ጋብቻ በተለይ በዚያ ዘመን ዋና የፖለቲካ ገበያ ፥ ያስተዳደር ሸቀጥ ነበር ። አንዱ ንጉሥ የጐረቤቱን አገር የመጠቅለል ምኞት ሲያድርበት ፥ የዚያን አገር ንጉሥ ሴት ልጅ ለወንድ ልጁ ዳርልኝ ወይም ያንተ ወንድ ልጅ ወይም ወንድምህ የኔን ልጅ ፥ የኔን እኅት ያግባ ብሎ ይጠይቃል ። ያኛውም በበኩሉ የግሉን ምኞት ደበቅበቅ አደርጎ ጋብቻውን በደስታ ይቀበላል ። ወደፊት ግን ፥ በዚህ ጋብቻ ተጠቅሞ ወደ ሥልጣን የመውጣቱ ወይም የጐረቤትን አገር ወደ ራሱ ጠቅልሎ ዝናን የማግኘቱ ፥ ወራሲን እስከ ልጅ ልጅ የመመሥረቱ ጉዳይ እንደ ሁለቱ የፖለቲካ ዘዴኛነትና ጦረኛነት ነው ። ከሁለቱም ችሎታ ጐን ያጋጣሚው ምክንያት ያንደኛውን ፍላጎት አቃውሶ ፥ የሁለተኛውን ሊያሣምርለት ይችላል ።

አንዳንዱ ደግሞ ፥ በቁርባን ያገባት ሚስቱ ምንም በደል ሳይገኝባት አልጋ የሚወርስ ፥ በዘር የሚተካ ልጅ እንዳጋጣሚ ሳትወልድ የቀረች እንደሆነ ወይም የርሷ ጋብቻ ግዛት ለማስፋፋት የማይጠቅም ሆኖ ሲገኝ ፥ እርሷ ከሞቀና ከደረጀ ቤቷ ተባርራ ሌላዋ ትገባለች ። ለዚህ የፈረንሣዊ ንጉሠ ነገሥት ናፖሊዮን (1769—1821 እ. አው. ቁ.) የወጣትነት ሚስቱን ራሱ በእጁ ዘውዷን ደፍቶላት ፥ በ1796 ዓ. ም. ከርሱ ጋር ያነገሣትን ጆዜፊን ቦሐርኔ የምትባለዋን ፥ በፈረንሣይ አገር ከጨዋ ቤተ ሰብ የምትወለደዋን ፥ በዚያ ሁሉ ፍቅራቸው መካከል ያለምንም ኃፍረት ፥ «ፈትቼሻለሁ» አላት ። ጆዜፊን ይኸን ቃል ከባሏ ስትሰማ ደንግጣ በመፍዘዝ ወደቀች ። የአልፍኝ አሽከሮች አንሥተው ፥ ደጋግፈው ፥ ወደ መኝታዋ ወሰዷትና በኋላም በርሱው አስገዳጅነት የፍቺው ውል በ1809 ዓ. ም. ተፈጸመ ።

ከዚያ ለግዛቱ ምኞት ምንም ወሰን የሌለው ፥ ከድል ወደ ድል በመራመድ ማሕል አውሮፓን በመዳፉ ውስጥ ያገባው ናፖሊዮን ፥ በምሥራቅም በመስኮብ አገር ላይ ለመስፋፋት ሲል ከጴጥሮስ ሥስተኛና ከታላቂቷ ካተሪን ልጆች ፥ ከጳውሎስና ከማሪያ ሼደሮቭና የምትወለደዋን ፥ የቀዳሚ እስክንድርን እኅት ፥ ካተሪንን ፥ ለግግባት ቢጠይቅ ፥ እርሱ አትወልጅም በሚል ሰበብ የገርዜፊን ዘር ንቆ እንደ ፈታት ፥ የርሱንም ዘር እነርሱ ንቀው ውስጡን ፥ «ለዚህ ለኮርስ (ለኮርሲካ) ዕብድ አንድርም» ብለው ፥ ላዩን ግን በልዩ ልዩ ምክንያት አለባብሰው ሳይፈቅዱ ለት ቀሩ ። አሁንም እርሷ ካልሆነች ታናሽ እኅቷን ሐናን ፥ ላግባ ብሎ የዐርባ ዓመቱ ጉበዝ የዐሥራ አምስቷን ዓመት ወጣት ስጡኝ ቢል ፥ ሰውዬው በዚህ ጊዜ ምንም እንኳን የሚመክተው ጠፍቶ ብዙ የአውሮፓ ነገሥታት የተንበረከኩለት ፥ የድል አድራጊነቱ ኮከብ ያበራበት ጊዜ ስለ ነበረ ፥ እምቢታውም አስ ፈሪ ፥ እሺታውም የማይዋጥ ሆኖባቸው በነገሩ ተቸግረው በመ ጨረሻ ፥ «ሐና የ15 ዓመት ሊጋ ወጣት ናት ፤ የፈረንሣይ ንጉሠ ነገሥት ባለቤት ለመሆን በትምህርትም ፥ በአካልም ብቁ አይደ ለችምና ትንሽ ከፍ ስትል ጉዳዩን ያን ጊዜ እናስብበት» የሚል ልመና ሞምር ያለበት ሰበብ ስለ አቀረቡ ፥ በዚህ በኩል ተስፋ ሲቆርጥ በሥልጣኑ ሥር የወደቀውን የአውስትሪያ ንጉሠ ነገ ሥት የፍራንሷ ጉዜፊን ልጅ ፥ ማሪ ሉዊዝን አገባ ።(1) ከገርዜፊን ይልቅ የማሪ ሉዊዝ ጋብቻ የፖለቲካ እንጂ የፍቅር ስሜት ስለ ሌለበት ፥ የተመኘውን አንድ ወንድ ልጅ ወልዳ በጨቅላነቱ የሮማ ንጉሥ ከተባለ ወዲህ ፥ ናፖሊዮን በምትወደው በገርዜፊን ጊዜ የቀናውን ያህል ፥ በምትንቀው በማሪ ሉዊዝ ጊዜ የድል መሆ ንና የማዞት ዘመን ሲጥመው ፥ ሴትዮዋ ዘወር ብላም ሳታየው ከምትወደዉ ከሌላ ሰው ጋር ዘመኗን ፈጸመች ።

አንዳንድ ጊዜም ፥ ነገሥታቱ በውስጣቸው ያለ መኰንን ወይም ከውጭ ጊዜ ላንሣው መስፍን ለምነው አባብለው ፥ «ልጃችንን ወይም እኅታችንን ሰጥተንሃል» እያሉ እያጋቡ ፥ በዚህ ጋብቻ አልገዛም ብሎ የሸፈተውን ፥ ወይም ለመሸፈት ያፈነገጠውን ወይም በሁኔታው ፥ በዘሩ ወደፊት ሊነግሥ ይች ላል ብለው ያመኑበትን ለመሳብ ይሞክራሉ ። በኢትዮጵያም

1 Alexandre Ier - H. Troyat - pp. 170 - 175

ወደፊት እንደምናነበው ፥ ካሣ ከነገሡ በኋላ ሴት ልጃቸውን ፥ አልጣሽን ፥ ከወጣቱ ከምኒልክ ጋር ያጋቡት ፥ ዐፄ ዮሐንስ የም ኒልክን የስምንት ዓመቷን ልጅ ፥ ዘውዲቱን ፥ የ12 ዓመት ዕድሜ ላለው ልጃቸው ለራስ አርአያ ሥላሴ ያጋቡት ፥ በኋላም ምኒልክ ሸዋ ሪጋን ልጃቸውን ለወሎው ባላባት ለራስ ሚካኤል የዳሩት ፥ እንደ ዚሁም ራስ መንገሻ ዮሐንስ በየጊዜው እየሸፈቱ ስለ አስቸገሩ ፥ በጋብቻ ገመድ አስሮ ለማስቀረት ሲሉ የእቴጌ ጣይቱን የወን ድም ልጅ ፥ ወይዘሮ ከፈይ ወሌን ፥ ከደንበኛ ባላቸው ከራስ ናደው በግድ አፋቱው የዳሩላቸው ከዚሁ ከፖለቲካ ጋር የተያያዘ መሆኑ ግልጥ ነው ። ዳሩ ግን የራስ መንገሻን ውስጣዊ ስሜትና የዙ ፋን ምኞት የቆንጉዋ የወይዘሮ ከፈይ ጋብቻ አላበረደውም ።

በዚህ ሁሉ ምክንያት ፥ አሁን ካሣ ለጋብቻው የቋራ ባላባ ትነታቸው የሚያኮራ መሆኑ ቢታወቅም ፥ በዚህ ላይ በቋራና በደምቢያ ጭፍራቸው እየበረከተ ፥ ስማቸው እየገነነ በሔደበት ዘመን ፥ እቴጌ መነን ፥ ለስሙ የነገሡት ዐፄ ዮሐንስ ፥ ዋናው እንደራሴ ራስ ዐሊ ፥ መክረው ዘክረው በመዠመሪያ የሸፈቱበ ትን የራሳቸውን የትውልድ አገር ቋራን ለግዛት መርቀው ፥ ተዋ በችን የማግባቱ አሳብ ተወጠነ ። በዚህም ጊዜ ካሣ ወደ መተማ ዘምተው ከግብጽና ከቱርክ ወይም ካገር ተወላጁ ጋር በዚያው ባጐታቸው በደጃች ክንፉ መሥመር ጉብተው እየተዋጉ ፥ ከዚያ በምርኮም በዘረፋም ያገኙትን 200 ጥሬ ብር ፥ 12 የዝሆን ጥርስ ፥ 8 ባርያ ፥ 200 መቅሙስ(1) ገጸ በረከት ስለ ላኩላቸው ፥ ያለፈውን ሁሉ የሽፍትነት ሥራቸውን ሠርዘው ፥ «ያቶ እንግዳ ወርቅን ልጅ ትተህ የኔን ልጅ አግባ» ብለው እቴጌይቱ ትእዛዝ ለበስ መልእክት እንደ ላኩላቸው ዘነብ ያረጋግጣሉ ።(2)

የርሳቸውንም አባባል ፥ ሁለተኛው የዘመኑ ጸሐፊ እንደዚህ ሲሉ በማጽደቅ ያትታሉ «.....የቋራ ባላገር ሁሉ ከልጅ ካሣ ጋር ሽፍታ ሆነ ፤ እስከ ደምቢያ እስከ ጭልጋ ጉበዝ መጣላቸው ። ከትሁሪር(3) ሻንቅላም ወዳጅ አበጁና (*) በጣም በረቱ ፤ ሲበረቱ

1 የልብስ ዐይነት (ጣቃ) ይሆን?
2 አለቃ ዘነብ ..... ገጽ 10 — 12
3 በትግሬት አቅጣጫ በሱዳንና በኢትዮጵያ ድንበር ላይ የሚገኝ የሻንቅላ ሕዝብ ነው ። ስሙ ታክሩር ይባላል ። ጐርዶ ሞንታን ዶን ያዘጋጀውን ጒርማሬፊ በ294 ገጽ ተመልከት ።
* ሻንቅላ ወዳጅ አበጁ የሚለው ኢድሪስን መሆን አለበት ።

ጊዜ ፣ 'እንደዚህ ያለን ጕበዝ ሹመት ሰጥቶ ፣ ልጅ ድሮ ማናር ነው የሚገባ' ብለው የራስ ዐሊ መኳንንት መከሩና የራስ ዐሊን እኅት(*) ወይዘሮ ተዋበችን እናታቸው እቴጌ መነን ኢጋቡዋቸው ፤ ቋራም ሹመት ሊቀበሉ አምለው ገቡ..... ልጅ ካሣ ሲገቡ ወርቅም ፣ ባርያም ይዘው ለራስ ዐሊና ለእቴጌ መነን እጅ መንሻ ሰጡ ። ከዚያ ወዲያ ምሽታቸውን አግብተው ፣ አገርም ተቀብለው ወደቋራ ወረዱ ። ባገራቸው ብዙ ቀን ተቀምጠው ፣ የቋራ ግብር አውጥተው ተመልሰው ወደ ጕንደር መጡ ። ለእቴጌ መነን ግብር ሰጡ ። ለመኳንንቱም ብዙ ማቆላመጫ (ማባበያ ፣ ጉቦ) ሰጡ ። በሠፈሩ ሁሉ 'ልጅ ካሣ ፣ ልጅ ካሣ' እያለ ሁሉ ወደ ዳቸው ።»(1)

በዚህ መካከል ስለ መዠመሪያ ሚስታቸው ፣ ስላቶ እንግዳ ወርቅ ልጅ ሁኔታ ጸሐፊው ሁሉ ይዘለዋል። ናፖሊዮን በጦዘፈን ላይ እንዳደረገው ፣ «ምን ይደረግ ለሹመት ፣ ለዕድገት የራስ ዐሊ ልጅ ታስፈልገኛለችና ደኅና ሁኝ» ብለው ፣ ደሞዝና ርስት ሰጥተው ያሰናብቷት ወይም በተዋበች ላይ ደርበው እንደ ዕቁባት አድርገው ያስቀምጧት በትክክል አናውቅም ።

የሆነ ሆኖ ፣ የዚህን ጋብቻ ጉዳይ ሦስተኛው ጸሐፊ ወልደ ግርያም ለየት አድርገው እንደዚህ ሲሉ ይተርካሉ።«ከትምህርት ቤት ገብተው ፣ ዳዊት ደግመው ፣ ወታደርነት ከደጃች ጉሹ ሐዱ ፤ ከዚያም ኑረው ተመልሰው ፣ ከራስ ዐሊ ቤት ገቡ ። ሰዎችም 'ከዚህ ኑር ፣ ምሽት አግብተህ' ቢሏቸው 'የራስ ዐሊን ልጅ አገባ እንደሆነ' አሉ..... 'የራስ ዐሊን ልጅ ላንድ ወታደር ስጡ ብሎ ማን ይደፍራል?' ሲሉ ሁለት ሰዎች ወዳጆች የሆኑ ለራስ ዐሊ ገብተው ቢነግሩ ፣ 'የኔን ልጅ አንድ ወታደር እንዴት ደፈረ' ብለው ተቆጡ ። እናታቸው ወይዘሮ መነን ግን ፣ 'ክርስቶስ ባለው ይሁን ፣ እንስጠው ፣ በሀብቱ ያሳድራት' ብለው ሰጡዋቸው ።»(2)

---

* ተዋበች የራስ ዐሊ ልጅ እንጂ እኅት አይደሉም ። ለእቴጌ መነንም የልጅ ልጅ ናቸው ።

1 ያጤ ቴዎድሮስ ታሪክ ፋዚላ ያሳተመው ገጽ 3

2 ያጤ ቴዎድሮስ ታሪክ ሞ. ቪጳዩ ያሳተመው ገጽ 1—2

ሦስቱም ጸሐፊዎች የአተራረካቸው መንገድ ይለያይ እንጂ ፣ ልጅ ካሣ በቋራና በአካባቢው እስከ መተማ ድረስ እየዘመቱ የኢትዮጵያን ጠረፍ በመቈጣጠር ጕን ፣ ከዘመቻው በዘረፉት ያገኙትን ለእቴጌ መነንም ፣ ለየመኳንንቱም እያደሉ ፣ በራሳቸው ሽፍትነት ከደንበኛው ሹመት በፊት በተግባር የቋራ ገዥ ሆነው ሳለ ፣ የማዕከላዊው መንግሥት መሪዎች ራስ ዐሊና እናታቸው ተማክረው ፣ 'እንደዚህ ያለውን ጕልማሳ መኩንን የቋራን ሹመት ሰጥተን ልጃችንን ድረን ወደኛ ብንስበው ይሻላል' ብለው ልጃቸውን ተዋበችን እንደ ዳሩላቸው ሦስቱም ጸሐፊዎች ይስማማሉ ። በመዠመሪያ የተጋቡበት ዘመን 1838 ዓ. ም. መሆን አለበት ።(1) በኋላ ደግሞ በ1847 ዓ. ም. ሲነግሡ ሁለቱ ባልና ሚስት ጋብቻቸውን በሥነ ሥርዓትና በቁርባን አጽድቀዋል ።

ነገር ግን ፣ የካሣ ምኞት እንደ ናፖሊዮን ረኀም ስለሆነ ፣ ምንም እንኳን ነገሩን በየደረጃው ፣ በየወቅቱ ለመፈጸም ጊዜውን በመጠበቅ ፣ አሁን ግን የመስፍኑን ልጅ ተዋበችን ማግባታቸው ደስ ብሏቸው ሳለ ፣ እቴጌይቱና ራስ ዐሊ ግን ፣ የካሣን ሁኔታና ሰፊ ምኞት ለማወቅ ሲሉ ፣ በቋራ ሹመት በበላያቸው ሆኖ የሚቈጣጠራቸው ደጃች በለውን ስለ ፕሙባቸው በካሣ ዘንድ ቅርታ ገባ ። የጋብቻውም ወጥመድ ብቻውን ለማገልገል ምንም ዐይነት ዐቅም አላገኘም ። በጋብቻውም ከነራስ ዐሊ ይልቅ ተዋበችን በፍቅር ስበው ፣ የራሳቸው ታማኝና አገልጋይ በማድረግ ራሳቸው ከመጠቀም በቀር ልጃቸውን አገባሁ ብለው በመኩራራት ከራስ ዐሊም ፣ ከእቴጌ መነንም ተዋግተው የመሪነት ዓላማቸውን ለመተው አላመነቱም ። ስለዚህ የጋብቻ እግር ብረት አብዛኛውን ጊዜ የማንንም ዕድል ያስራል ለማለት ያስቸግራል ።

ደግሞም ፣ መስፍኑ ራስ ዐሊ ልጃቸውን ላንድ ተራ ሺፍታ ሰጡ ያሰኘው የጊዜውን ሁኔታ በመመልከት ነው እንጂ ፣ ከላይ የዘር አመጣጥ የተመለከትን እንደሆነ ፣ በቋራ የደጃች ክንፉ ባላባትነት ከላይ ከነእቴጌ ምንትዋብ (ያዬ በካፋ ባለቤት) የወረደ ስለሆነ ፣ የባላባትነታቸው ደረጃ ከነራስ ዐሊ ፣ ከየጁና ከወሎ ባላባትነት አያንስም ። በዚህም ላይ ከነጋሚዎቹ ከነዐፄ ፋሲል ትውልድ እንዳላቸው የሚያረጋግጡ አሉ ።

---

1 A Chronology of Menilek II.....Ch. P. Rosenfeld p. . 3

ምዕራፍ አምስት

ኮሶና ታላቁ የብልት ሥጋ — የልጅ ካሣ ቀያሚና የመጠረሻው ሽፍትነት

የኢትዮጵያ ሰው፣ እርጥብ ሥጋ መብላት ካዘውተረ ዘመኑ ራቅ ያለ ነው ። በቃል እንደሚተረተው፣ እርጥብ ሥጋ መብላት የተገኘመረው በግራኝ አህመድ ወረራ ጊዜ (16ኛው መቶ ዓመት) ሕዝቡ በዕንጨት ሥጋ እያበሰለ ለመብላት ሲሞክር፣ የጠላት ጦር እሳቱንና ጭሱን በሩቅ እያየ ማጥቃት ስለ ዠመረ፣ ከዚህ ለመዳን ሕዝቡ እርጥቡን መብላት ለመደ ይባላል ። ነገር ግን ከዚያ በፊት የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት የነበሩት ዐፄ ዳዊት (1375—1404) የበግ ጨጓራ እርጥቡን ሲበሉ ታይተዋል ።[1]

የሆነ ሆኖ፣ ከሌላው መብል ከዶሮና ከበጉ ወጥ፣ ከአልጫው፣ ከዝግኑ፣ ከምንቸት አብሹ ጸዋትወ መብል በኋላ በመጨረሻ መደምደሚያው እርጥብ ሥጋ ነው ። እርሱም ከታረደው ሠንጋ ብልት አወጣጡ ወግ አለው፤ ከዚያም ለየመሳፍንቱ፣ ለየመኳንንቱ መሶብ በግብር ቀን የሚቀርበው የብልቱ ሥጋ ደረጃ ደረጃ አለው ። በጣም ከበር ላለው ሽንጥ፣ ከዚያም ታናሽ፣ ጐድን ተዳቢት፣ ቤተ ሳልገኝ እያለ በተዋረድ ይቀርብና ይበላል ።

ይኸው እርጥብ ሥጋ ከተበላ ዘንድ በሆድ ውስጥ ሲቆይና ሲያጋጥም ትል መፍጠሩ የተለመደ ስለሆነ፣ ይኸም ትል በሆድ ውስጥ ሲቆይ ለጤንነት አደጋ ማምጣቱ ስለ ታወቀ፣ ሰዉ ላዔ ቴዎድሮስ እናት መሰደቢያ ምክንያት የሆነውን የኮሶን ዛፍ ፍሬ መድኃኒትነቱን አምኖበት፣ ሁሉም ይኸው ትል በታየ ጊዜ ፍሬው ተለቅሞ ሲደርቅ ተፈጭቶ፣ ተልሞ፣ በውሃ ተበጥብጦ በዋንጫ ወይም በብርጭቆ ተለክቶ በባዶ ሆድ ይጠጣል ። ባለ ቤት ሲጠጣ ሚስቱን፣ ሚስት ባሏን፣ ልጆች አባትና እናቶቻቸውን

---

1 የግራኝ አህመድ ወረራ ተ.ዳ.መ — ገጽ 88

ይሰናበታሉ ። እንደዚሁም መኳንንቱ ከግዛታቸው ለደጅ ጥናት መጥተው በከተማ ፡ በቤተመንግሥት አካባቢ በሚገኙበት ሰዓት ትል የተጣባቸው እንደሆነ እንደ ደረጃቸው ንጉሡን ፡ ንግሥቲቱን ፡ ሞፍራም እንደሆነ አለቃውን ይሰናበታል ። ይሰናበታል ማለት 'ደህና ሁኑ' ብሎ ይሔዳል ማለት ሳይሆን ፡ዛሬ ኮሶ ስለ ጠጣሁ በሻርሁ ጊዜ ምግቤን ከናንተ ወይም ከአንተ እጠብቃለሁ ማለት ነው ።

የቆሎ ተማሪ እንኳን ከአገሩ ተሰዶ ለትምህርት ጉጃም ፡ ጐንደር ፡ ዋድላ ፡ ትግሬ ፡ ሸዋ (አንኮበር) በመጣበት ሰዓት ኮሶ ተጣባኝ (ታየኝ) ብሎ ለመምህሩ የነገረእንደሆነ ፡ መምህሩ ወደ አንድ ቤተሰብ እንዲጋበዝ አደራ ብለው ይልኩታል ። ቤተሰቦችም ኮሶ የጠጣ ሰውን ሲያሽረው መጋበዝ ያገር ባህል ስለሆነ ፡ ያለቅርታ የተቻላቸውን ያህል አብልተውና አጠጥተው ለዚያ ቀን ያስተናግዱታል ። ኮሶው ለመጠጣት መራራ ስለሆነ ልጆች ጨክነው እንዲጠጡ ፡«ዶሮ ማታ! ዶሮ ማታ!» እያሉ አባትና እናት ያደፋፍሯቸዋል ። ይኸውም ማለት ፡ 'ደፍረህ ብትጠጣውና ቢያሸርህ ፡ ማታ የዶሮ ወጥ ተሠርቶ ትበላለህ' ማለት ነው ። መካከለኛ የሀብት ደረጃ ያለው ሁሉ ኮሶ የጠጣለት ወደ ማታ ሲያሸረው የዶሮ ወጥ በእንጀራ ይጋበዛል ።

እንደዚሁ አንዱ መኳንን ወይም መስፍን ፡ ኮሶ ተጣ ብቶኝ መድኃኒት ጠጥቻለሁ ብሎ በቃል ወይም በመልእክት የተሰናበተ እንደሆነ ፡ ከቤተ መንግሥት የሚላክለት መስተንግዶ እንደ ሰውዬው የክብር ደረጃ ነው ። ሙሉ ሠንጋ ወይም መሲና ላም ፡ አለዚያም ዝቅ ሲል የበግ ሙክት ፡ ከዚያ ደግሞ በጣም ሲዋረድ አንድ የብልት ሥጋ ይላክለታል ። ካሣ ለሽፍትነት ያበቃቸው ከዚህ ወራዳ መስተንግዶ ሳይ ነው ።

ካሣ ተዋበችን ከአገቡና አማች ከሆኑ በኋላ ፡ በተለመደው መንገድ ደጃዝማች ተብለው ቋራን ብቻ ሳይሆን ዋናውን ደምቢያን ሊሾሙ በተገባ ነበር ። ነገር ግን ፡ ከተጋቡ ወዲያ በነራስ ዐሊ በኩል የታየው ቸልታ ዱሮውን ካሣን ከሽፍትነታቸው ሥራ ለማስጣልና አደገኛ መስሎ የታየውን አነሣሣቸውን ለማጨንገፍ እንጂ ፡ ልባዊ እንዳልነበረ ሁኔታው ያመለክታል ። በዚህ

መከከል በቋረኞችና በወሎዎች መከከል ካሄ ኢዮአስ ዘመነ መንግሥት ዠምሮ ሲወርድ ሲዋረድ የመጣው ፡ በርሳቸው ዘመን የራስ ይማም ጦር በደምቢያና በቋራ ላይ ዘምቶ በግጎበረ ሥላሴ ገዳም የፈጸመው እልቂት ከካሣ ልብ እንዳልጠፋ በማስረዳት ፡ በወሎ ተወላጆች በመሳፍንቱ በነራስ ዐሊ ላይ የበቀል ነገር ይመኛል የሚል ወሬ ነጋሪ አሳብቆ የበለጠ እንዲጠሉ አድርጎ ይሆናል ። ካሣም ራስ ዐሊንና እናታቸውን በንቀት መዝለፋቸውና እነመንጉም ካሣን ፡«ቆለኛ ፡ የፍየል እረኛ» እያሉ መሰዳደባቸው በሁለቱም ወገን ዘንድ የተሠወረ አይመስልም ።

በዚህ ምክንያት ፡ልጃቸውን ድረው የቋራን ግዛት ከሰጡዋቸው ወዲህ የደንቡን ጉብርና ገጸ በረከት ይዘው መጥተው ለእቴጌይቱ በማቅረብ ፡ ለየመኳንንቱም የግንዘብ ስጦታ በመስጠት አስደስተው ዝናን ስላተረፉ ፡ በንጉሣዊው ቤተሰብ ውስጥ ጥር ጣሬን ፡ ፍራቻንና ጥላቻን ሞምር አሳድሮ ይሆናል ። አሁንም ያው ወይም ሌላው ወሬ ነጋሪ ፡ 'ብቻውን ወደ ሹመት አጉሩ ብትመልሱት ይሸፍታል ። ስለዚህ ሌላ ሰው በላዩ ላይ ሆኖ እየተለከተ የሚቈጣጠረው አድርጎ መልሶ መላክ ይሻላል' የሚል አሳብ አቅርቦ ፡ ጉዳዩ ውሳኔ እስኪያገኝ ድረስ በደጅ ጥናት በጉንደር ከተማ ስንቃቸውን ፈጅተው የተከተላቸውም ሰው በረኃብ ተቸግሮ ይሆናል ።

በዚህ ምክንያት ፡ የደጃች ካሣን ያሁኑን አሸፋፈታቸውን አሐፊዎች በዚሁ ኮሶ አጠጣጥ ምክንያት አድርገው ይተርኩታል ። አለቃ ወልደ ማርያም በጻፉት ፡— «ወይዘሮ ተዋበችን አግብተው አማች ሆነው ሲኖሩ መድኃኒት ቀምሰው (ኮሶ ጠጥተው) 'እራቴን' ብለው ቢልኩ ወርች ሥጋ እንደ መጣላቸው 1 ልጅ ካሣም 'ወርች ሥጋ አልበላም' ብለው እንደ ተቀየሙና ሚስታቸው ተዋበች ተናደው ፡ 'አገር የለህምን? ታጠቅ ፡ እንሒድ' ቢሉ 'ምነው የለኝ?' ብለው ቋራ ተመልሰው እንደ ሸፈቱ ያመለክታሉ ። »(1) የርሳቸው አኳያ አለቃ ዘነብ የወርቹን ሥጋ ወደ ጉን አድርገው ፡ ባጭሩ «በዚያው ወራት የራስ ዐሊን ልጅ እቴጌ ተዋበችን 'ምሽት ትሁንህ' ብለው ሰጧቸው ። በሁለተኛው ዓመት ልጅ ካሣም እጅግ ተቸገሩ 1 ሰዋቸውም ተራበ ። እጅግ

1 ኢና ሊትግን (ጀኑዊ) ገጽ 3—6 ።

በደልና መዋረድ ፣ ንቅት በመጣባቸው ጊዜ በጥቅምት በ5ኛው ቀን ሽፍትነት ወጡ» ብለው ሲያልፉ ፣ ሦስተኛው ስማቸው ያልታወቀው ጸሐፊ ያለቃ ወልደማርያምን አጭር አባባል በማጽደቅ ፣ «ከጥቂት ቀን በኋላ ልጅ ካሣ 'ኮሶ ልጠጣ ነኝ' ብለው አስፈቅደው ወደ ቤታቸው ሔደው ኮሶ ጠጡ ። ወደ ዐፄ ዮሐንስ (ሣልሳዊ)፣ የእቴጌ መነን ባል 'ኮሶ ጠጥቻለሁ' ብለው አሽከር ላኩ ። ከዚያ በኋላ ዐፄ ዮሐንስ አንድ ፍሪዳ ፣ ብዙ እንጀራና ጠጅ ሰደዱ ። እቴጌ መነን ግን ፣ ታላቅ ሥጋና አንድ ገምቦ ጠጅ ፣ 30 እንጀራ ሰደዱ » ካሉ በኋላ ፣ ይኸ ለካሣ በተደረገበት ጊዜ አንድ የእቴጌይቱ መኰንን 'ምነው? አንድ ፍሪዳ (ቁም ከብት) ፣ አለዚያም በግ መላክ በተገባ' ቢል ፣ እቴጌይቱ 'ለቆለኛ ይህ መች አነሰውን?' ብለው በንቀት መመለሳቸውንና ይኸንኑ ካሣ ካንድ ወዳጃቸው መስማታቸውን ያረጋግጣሉ ።

በዚህ ምክንያት ከንጉሡ ካፄ ዮሐንስ የተላከላቸውን መሲና ላም አርደው ከነሰዋቸው በልተው ፣ ከእቴጌይቱ የተላከውን ታላቅ ሥጋ በአገልግል አስይዘው ፣ በሁለተኛው ቀን ከሰዎቻቸው በምስጢር ተነጋግረው ወደ ደምቢያ ሔደው ሸፈቱ ። ደምቢያ እንደ ደረሱ ፣ «ያን የእቴጌን ሥጋ አምጣ» ብለው አገልግሉ ሲከፈት ፣ «የኔ አሽከሮች ፣ እስቲ ይኸን ሥጋ እንብላውን?» የሚል ጥያቄ አቅርበው ሥጋውም ሽቶ ስለ ነበረ ፣ «እኔ አንድ የናቱ (እኔ የመይሳ ልጅ).....» ብለው በቁጣ ፈክረው ፣ ሽጉጥ ተኩሰው ፣ ጐራዴ የመዘዙ ጊዜ የርሳቸው ወታደሮችም እየፈ ከሩ ፣ በጐራዴም በስለትም ያችን ሥጋ እየቆረጡ ወደ በረሃ እየጣሉ ፣ «እንግዲህ ሥጋይቱን እንደ ቆረጥናት እኛም ልባችን ይቁረጥ» ማለታቸውን ጸሐፊው በደንብ ዘርዝረውታል ።(1)

ባንድ ወገን ደግሞ ካሣ ፣ «ወደ አገሬ ልሒድ» ብለው እቴጌን ቢሰናበቱ ፣ እቴጌ «ቋራ የደጃዝማች አገር ነውና በላይህ የሚሾም አንድ ባለ ኀጋሪት ይዘህ ሒድ» ብለው ደጃች በለውን እንደ ሰጡዋቸው ፣ ካሣም በለው በበላያቸው በመሾሙ የተሰማቸውን ንዴት በልባቸው እንደያዙ ቋራ ደርሰው ሕዝቡን በመቀስቀስ በበለው ላይ እያሸፈቱ እንዳስቸገሩ ፣ በለው በቋራ መኖር

1 ሞንዶን ቪላዩ (ወ/ሣ) ገጽ 2 ፉዚላ ገጽ 6

አቅቶት እንደ ተመለሰ ፣ ካሣ ግን በቋራ ቀርተው እንደ ሸፈቱ ከላይኛው አባባል ለየት አድርገው ያቀርቡታል ። ምናልባት የኮሶውም አጠጣጥ ፣ የደጃች በለውም በካሣ በላይ መሾም ባንድ ወቅት ተጋጥሞ ይሆናል ።

የሆነ ሆኖ ፣ የልጅ ካሣ የመጨረሻውና ወደ ዘውድ የመራቸው ሽፍትነት ከዚህ ጊዜ ላይ ይዠምራል ። እርሳቸውም «ከእንግዲህ ወዲያ ለእነ ዐሊ አልታጠቅም» ብለው ለዘለቄታ የቆረጡት ተከታዮቻቸውም ፣ «ሥጋይቱን እንደ ቆረጥናት ልባችን ይቁረጥ» ብለው በቃል ኪዳን የተባበሩዋቸው ከዚህ ጊዜ ዠምሮ ነው ። የርሳቸውን ከዚህ ጊዜ ዠምሮ ከድል ወደ ድል እየተራመዱ ፣ የተመኙትን ዘውድ ከመድፋታቸው በፊት በመካከሉ በሚስታቸው አባት በዋናው እንደራሴ በራስ ዐሊና በስሜን ፣ በትግራይና በትግረ እየተጠናከሩ በሔዱት በደጃች ውቤ መካከል የተደረገውን የግዛት ፍልሚያ ፣ ሁለቱንም ቀብተው ሊያነግሡ በሚችሉት በጻጻሱ በአቡነ ሰላማ የተነሣ ያደረጉትን ውጊያ በቅድሚያ በሚቀጥሉት ተከታታይ ምዕራፎች ውስጥ እንመለከታለን ።

ምዕራፍ ስድስት

በመላፍንቱ መካከል የውጭ ሰገር የወዳጅነት ሽሚያ

ከወዜ ይኩኖ አምላክ ዝምሮ (1262—1277) እስከ ዐፄ ኢዮአስ ድረስ (1748—1762) በሕጋዊ መልክ ከአባት ወደ ልጅ ፡ ልጅ የሌለ እንደሆነ ወደ ወንድም ወይም ብዙ ልጆች ፡ ብዙ ወንድሞች ባንድ ጊዜ በሚገኙበት ጊዜ ፡ የቤተ መንግሥትና የቤተ ክህነት ሥልጣን የያዙት ወገኖች ለፈቀዱት እየተላለፈ ከሰሎሞንና ከንግሥተ ሳባ እንወለዳለን የሚሉት ነጋሢዎች ኢትዮጵያን በሙሉ በፈላጭ ቆራጭነት ሥልጣን አስተዳድረዋል ።

በዙፋን የነበረው ንጉሥ ሞቶ ሌላው ሲተካ ዐዋጅ ነጋሪው ወደ አደባባይ ወጥቶ ፡ «ያለንም እኛ ፡ የሞትንም እኛ ፡ ወዳጃችን ይደሰት ፡ ጠላታችን ይዘን» የሚል ዐዋጅ ማስነገር የተለመደ ነው ።(1) ትርጓሜውም የሞተውም ነጋሢ ፡ ወደ ዙፋን የወጣ ውም መስፍን ካንድ ሰሎሞናዊ ቤተሰብ መሆናቸውን ለማስ ረዳትና የነገሠውን የደገፉ እንዲደሰቱ ፡ ሌላ ይሁን ያሉት እንዲ ያዝኑ ለማለት ነው ።

በ1762 ዓ. ም. የተምቤኑ ተወላጅ ራስ ስሑል ሚካኤል ንጉሥ ኢዮአስን በሻሽ አሳንቀው ካስገደሉ ወዲህ ፡ የንጉሥ የግ ዥነት ሥልጣን ተዳከመና ከራስ ስሑል ሚካኤልና በኋላም ከታላቁ ራስ ዐሊ ወዲህ ሥልጣን በእንደራሴዎች እጅ ስለገባ ፡ ከራስ ስሑል ሚካኤል እስከ ታናሽ ራስ ዐሊ ድረስ ያለው ጊዜ (1762—1845) ዘመነ መሳፍንት ተባለ ። መሳፍንቱም በጦር ነት ፡ በትግል እንደ ምንም ብለው የእንደራሴነቱን ሥልጣን ሲጨብጡ የነጋሢነት ዘር እንደሌላቸው ራሳቸው በማመን ፡ 'ብንነግሥም ሕዝቡ አይቀበለንም' በሚል ሥጋት ልባቸው

---

1 Annales Iyasu - 1 - guidi p. 31

የፈቀደውን አንዳንድ የነጋሢ ዘር እያነገሡ እስከ ዐፄ ቴዎድሮስ መነሣት ድረስ ቆዩ ።

ነገር ግን ፣ እንደ ምንም ተጣጥሮ አንዱ መስፍን በጐንደር እንደራሴነት ሲይዝ ፣ ለስሙ እንደ መንግሥት እንደራሴ ይቈጠራል እንጂ ፣ በመላው ኢትዮጵያ ቀርቶ ባማራውና በትግሬው አውራጃ ሁሉ ሥልጣኑን ማረጋገጥ እያቃተው ፣ ሁሉም የየክፍለ ሀገሩ ባላባት 'ለእንደራሴው አልታዘዝም ፣ ማን ከማን ያንሳል?' እያለ የሚዋጋበት ከማዕከላዊው ከጐንደር መንግሥት እየተነጠለ ለብቻው የሆነበት ጊዜ ብዙ ነው ።

ለምሳሌ ፣ በታላቁ ራስ ዐሊና በፈጸሜ መንግሥት ተክለ ጊዮርጊስ ጊዜ ፣ የሸዋ መሳፍንት ከጐንደሩ ንጉሥ ተለይተው ለብቻቸው ሆነው ፣ በራሳቸው መስፍንነት ሲተዳደሩ ቆይተዋል ። በዐፄ ቴዎድሮስ አነሣሥ ዋዜማ የቴዎድሮስ ሚስት የምንትዋብ አባት ፣ ትንሹ ራስ ዐሊ ፣ የጐንደርን መንግሥት በእንደራሴነት ሲያስተዳድሩ በዚሁ ጊዜ ደጃች ውቤ ሰሜንን ፣ ትግራይንና ትግረን ሲገዙ ሁለቱ መሳፍንት የበላይነታቸውን ለማረጋገጥ እርስ በርሳቸው ይዋጉ ነበር ።

ሁለቱንም በዚያን ዘመን ሥልጣን ሊያስጨብጥ የሚያስችለው የዘር ባላባትነት መሆኑ ቀርቶ በኃይል ፣ ኃይሉም የሚገኘው ከጦር መሣሪያ ፣ የጦር መሣሪያውም የሚገኘው ከአውሮፓ ኃያላን መሆኑ ስለ ገባቸው ፣ መሳፍንቱ ሁሉ በየበኩላቸው የጦር መሣሪያ የመሻት ምኞት አደረባቸው ። «እገሌ ኃያል ነው ። የእገሌ መንግሥት ከእገሌ ይበልጣል ። ለርሱ ብትጽፉ መሣሪያ ይልክላችኋል ፤ ምኞታችሁን ይፈጽማል» እያሉ አንዳንድ ባጠገባቸው የሚገኙ የወንጌል መልእክተኞች ወይም ነጋዴዎች የሆኑ የውጭ አገር ሰዎች በጠቆሟቸው መሠረት ለእንግሊዝና ለፈረንሣይ ፣ ለሌሎቹም መሪዎች በደብዳቤ ወዳጅነትን ይሻሙ እንደ ነበረ ሠነዱ ሁሉ ያመለክታል ። አንዳንድ ጊዜ ሁሉም ባንድ ወቅት ፣ ባንድ ሰሞን በተመሳሳይ ቃል ለአውሮፓ መሪ ወይም ንጉሥ የጻፉት ሲነበብ ፣ ደብዳቤውን ለሁለቱም ያዘጋጀው አንድ ሰው ይመስላል ።

ለምሳሌ ፣ ራስ ዐሊ (ትንሹ) ለእንግሊዝ ንግሥት ቪክቶሪያ «እምኃበ ርዕሰ መኳንንት ፣ ዐሊ ገብረ ንጉሠ ነገሥት ፣ እግዚአብሔር ዘይትወሐድ በመለኮት ፣ ወይሜለስ በገጸት ። ትብጸሕ ኃበ ንግሥተ እንግሊዝ ፤ እንዴት ነሽ? በጎ ነሽ? የሰማይ የምድሩን ያህል ፣ እኔ ባንቺ ወዳጅነት ጠንቻለሁ ፤ አንቺም በኔ ወዳጅነት ጥኝ.....የምትወጅውን ነገር ላኪብኝ ፣ እሰድልሻለሁ» ብለው ሲጽፉ ፣ ደጃች ውቤም ለኝሁ ለንግሥት ቪክቶሪያ የጻፉት ቃሉም ፣ ብዕሩም አንድ ዐይነት ባንድ ጸሐፊ እጅ የተጻፈ ይመስላል ። (1)

በሌላ ደብዳቤ ደግሞ ፣ ራስ ዐሊ «ዛቲ. ጠማር. ዘተፈነወት እምኃበ ራስ ዐሊ ፣ ንጉሠ ሐበሻ ፣ (*) ትብጸሕ ኃበ ፊቅጦርያ (ቪክቶሪያ) ንግሥተ እንግሊዝ» ብለው የውጭ መሪዎችን በማጭበርበር ራሳቸውን ንጉሥ አድርገዋል ። እንደውነቱ ግን ፣ በርሳቸው የእንደራሴነት ዘመን ሥልጣን ባይኖራቸውም ፣ ንጉሡ የእናታቸው የወይዘሮ መነን ባል ዐፄ ዮሐንስ ሦስተኛ ናቸው ። የሆነ ሆኖ ፣ ዐሊ በዚሁ ደብዳቤ ላይ በቆንሲል ፕሎውዴን እጅ የመጣላቸውን ዕቃ ደስ ብሏቸው ከተቀበሉ በኋላ ፣ የተላከላቸውን ዕቃ የሚመስል ዕቃ ለመላክ ደሃ መሆናቸውን ገልጸው በበኩላቸው ሁለት ጋሻ ፣ ሁለት ሾተል ፣ ሁለት ቢተዋ (አምባር).....መላካቸውን አመልክተው ፣ መደምደሚያውን «.....እኔ ድህነት ጦር እየሆነብኝ ፣ ወታደር እየበዛብኝ ነው ። ደመወዝ የምሰጠው ብር ቢሰዱልኝ የወዳጅነት ምልክት ነው.....ደግሞ ፍልፍል ፈረንጅ ነፍጥ (ጠብመንጃ) ፣ በከምሱል (ባሩድ ባለበት ጥይት) የሚተኮስ ፣ ዘለግ ያለ ቢገኝ እወዳለሁ ። እንግሊዝ ሁሉ ቢመጣ በምገዛው አገር ፣ በምችለው ሁሉ በፍቅር እቀበላለሁ» ሲሉ ጽፈዋል ።

---

1 Copyright of the Public Record Office, London, Tef. Fol/7

* ራስ ዐሊ የአበሻ ንጉሥ ብለው የጻፉት በውጭ አገር መንግሥታት ዘንድ ለመከበር በማን አለብኝነት የጨመሩት ነው እንጂ ፣ የንጉሥ እንደራሴ እንጂ ንጉሥነት የላቸውም ። ንጉሡ በዚህ ጊዜ የእናታቸው የእቴጌ መነን ባል ዐፄ ዮሐንስ ግልሳይ ከርሳቸውም በፊት ዐፄ ሣህለ ድንግል ናቸው ።

በመካከል አገር በቤጌምድር ያሉት ራስ ዐሊ የራሳቸውን ጉዳይና ችግር በዚህ ዐይነት ሲገልጹ ፣ የሥልጣን ባላጋራቸው ትግረንና ትግራይን እስከ ምጥዋ ድረስ የሚገዙት ደጃች ውቤ ደግሞ የሕሊና ዕረፍት የሚነሣቸው የባሕር ጠረፉና የወደቡ ጉዳይ ስለሆነ ፣ ለኛሁ ንግሥት በራሳቸው አባባል በጻፉት ደብዳቤ ላይ «.....ቀድሞ ዘመን አባቶቻችን ምጥዋ እስከ ባሕር ድረስ በጃቸው ነበር ። ኋላ እኛ በኛ (እርስ በርሳችን) ብንጣላ ትርኮች (ቱርኮች) በኃይል በግድ መተው ወሰዱት ። ተከትለው ከሁለት ዓመት ወዲህ ጦር ሰደው ምንኩሉን ደሆኖን (አርኪቆ) በር ያዙት ። በዚህም ወትሮ (በሌላ ጊዜ) የሚሰዱልኝን ግብር ቢያስቀሩብኝ ፣ ናይብ ዘንድሮ ጦር ሰድጀ ትርኮችን አባርሬ ምጥዋ ከተትኋቸው ። አንቱም የክርስቲያን ንጉሥ (ንግሥት) ክርስቲያን ሁሉ የምትወዱ ነሁ ። ጉልበተኛ ነዎና እንዲረዱን ወዳጅነትዎን እፈልግአለሁ ..... ከሁሉ እምንፈልገው እንግሊዝን (የእንግሊዝን) ወዳጅነት ነውና አበሻን መውደዳችሁን በዝህ (በዚህ) ነው እምናውቀው»(1) ብለዋል ። ሁለቱም ሲጽፉ በደብዳቤያቸው ላይ ቀንና ዓመተ ምሕረት አላደረጉበትም ።

ነገር ግን ፣ ራስ ዐሊ በሥልጣን ላይ የነበሩት ከ1823 እስከ 1847 ዓ. ም. ድረስ ደጃች ውቤ ከ1824/1825/ እስከ 1847 ዓ. ም. መካከል ስለሆነ ፣ ደብዳቤውም ቆንሲል ፕሎውዴን እንዳመለከተው ፣ ሎንዶን የደረሰው እንደ አውሮፓ አቆጣጠር በ1849 ዓ. ም. ስለሆነ ፣ የደብዳቤዎቹ ቀኖች በ1841 ወይም በ1842 ዓ. ም. ላይ መሆኑ ይገመታል ።

በዚያን ዘመን በነበረው በየብስና በባሕር ጉዞ ርቀት እንዲሁም በቱርኮች ባሕር ጠረፍ አካባቢ መገኘት ምክንያት ከኢትዮጵያ መሳፍንት የሚላከው ደብዳቤ ወደ ሎንዶን ደርሶ ፣ በውጭ ጉዳይና በባሕር ማዶ ግዛት ቢሮ ባለሥልጣኖች ፊት ቀርቦ የመጠናት ዕድል የሚያገኘው ከብዙ ጊዜ በኋላ ነው ። ምናልባትም እነናናይቱ የእንግሊዝ ፣ የአየርላንድና የሕንድ ንግሥት ፊት ላይቀርብ ይችላል ። ንግሥቲቱ ከሕንድ ሌላ የዚያ ሁሉ የአፍሪካ ፣ የእስያና የአሜሪካ አገሮች የበላይ ገዥ ስለሆነች ፣ ያንዱ ወይም የሁለቱ የኢትዮጵያ መሳፍንት ደብዳቤዎች

1 Public Record Office , London Fol (5/1/6

ወደርሷ ለመድረስና መልስ ለማግኘት ያላቸው ዕድል የመነመነ ነው ። አንዳንድ ጊዜ ከራስ ዐሊ ወዲህ በዙፋን ለተከታተሉት ነገሥታት በርሷ ስም ደብዳቤ ቢመጣም ፣ ደብዳቤው እንደ አስፈላጊነቱ ለእንግሊዝ መግቢያና መስፋፊያ እንደሚጠቅም ሆኖ በቅኝ አገርና በውጭ ጉዳይ ቢሮ እየተጠናና እየተዘጋጀ የሚመጣ ደብዳቤ ነው ።

ስለዚህ ፣ ግናቸውም አውሮፓዊ መሪ ለመንግሥቱ ኃያልነት የሚጠቅመውን ብቻ እያሰበ ይወስናል እንጂ ፣ በተለይ ከአፍሪካና ከእስያ መሳፍንት ዘንድ የሚሰነዘረውን ወዳጅነት ለመግቢያ መሣሪያ ከማድረግ በቀር ከምንም አይቆጥረውም ። «በኔ ወዳጅነት ጽኝ ፣ እኔም ባንቺ ወዳጅነት ጸንቻለሁ» የሚለው የራስ ዐሊም ፣ የደጃች ውቤም አባባል ለንግሥት ቪክቶሪያ ጆሮ አይጥምም ።

የሆነ ሆኖ ፣ የጉንደሩ እንደራሴ ራስ ዐሊ በሁሉም ላይ የበላይነት ሲሰማቸው በስሜንና በትግረ ፣ በትግራይ ደጃዝማች ውቤ የራስ ዐሊን የበላይነት ከምንም ሳይቆጥሩ ከውጭ መንግሥት መሪዎች በቀጥታ እየተጻጻፉ የግል ነጻነታቸውን ሲያረጋግጡ ፣ የጉጃም መሳፍንት እነ ደጃች ተድላ ጓሉ ከዳሞት መሳፍንት ከነደጃች ዘውዴ ጋር ሲዋጉ ፣ ቀጥለው ደጃች ጉሹ ዘውዴና ልጃቸው ብሩ ጉሹ በጎብረት ከራስ ዐሊ መኳንንት ከነደጃች ሥዩም በቃኘኝ ፣ ከነደጃች መሸሻ ባቡ ጋር ተዋግተው የጉጃምንና የዳሞትን ነጻነት ከተከላከሉ ወዲህ አባትና ልጅ እርስ በርሳቸው ተዋጉ ። በኋላም ልጅየውም ፣ አባትየውም የራስ ዐሊን የበላይ መስፍንነት ዐውቀው ገቡላቸውና የራስ ዐሊ ግዛት በጉጃም ላይ ተመሠረተ ።

ስሜን ፣ ትግረና ትግራይ ፣ ቤጌምድርና ጎጃም በዚህ ዐይነት ሁኔታ ሲገኙ ፣ ሸዋ ደግሞ ከጉንደሩ መንግሥት ቀደም ብሎ በማፈንገጥ በራስ ዐሊ (ትንሹ) ጊዜ በሸዋው መስፍን በታወቁት በሣህለ ሥላሴ ይገዛ ነበር ። መስፍኑ በግዛታቸው ፣ «ራስ ሣህለ ሥላሴ ንጉሠ ሸዋ» ወይም ባጭሩ ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ እየተባሉ በሚጠሩበትና ራስ ዐሊና ደጃች ውቤ እርስ በርሳቸው እየተዋጉም ፣ እየታረቁም ሲኖሩ ሁለቱም በየበኩላቸው የእንግሊዝንና የፈረንሣይን ወዳጅነት አጥብቀው በሚፈልጉበት ጊዜ እርሳቸውም በበኩላቸው ሥራ አልፈቱም ።

መሳፍንቱ የውጭ አገር ትምህርቱንም ፥ ሥልጣኔውንም ታሪኩንም በቀጥታ ራሳቸው ተምረው ስለማያውቁት ፥ እላይ የጠቀስናቸው «ላገር ጉብኝት ፥ ለንግድ ወይም ለወንጌል መልክተኝነት መጥተናል» የሚሉት የውጭ አገር ሰዎች ብዙ ጊዜ እንዳመቻቸው ምክር እያቀረቡ ፥ የማይሆነውን እንደሚሆን እያስመሰሉ በመንገር መሳፍንቱን ያሳስቷቸው ነበር ። ለምሳሌ ፥ አንቷን ዳባዲና አርኖ ዳባዲ የሚባሉ ሁለት ፈረንሣዮች በቤጌምድር ፥ በጐጃምና በትግሬ እየተዘዋወሩ ከየመሳፍንቱ በመወዳጀት የፈረንሣይን ጥቅም በሚጠብቁበት ጊዜ ፥ የእንግሊዝ መንግሥት የፈረንሣይ የቅኝ አገር ኃይለኛ ባላንጣ ስለሆነ ወደ ሸዋ መጥቶ ማናቸውንም ግንኙነት እንዳያደርግ ለማደናቀፍ ፥ ሣህለ ሥላሴ እንግሊዞቹን እንዳይቀበሉና የነርሱም ጉናናው ንጉሥ ሉዊ ፊሊፕ ሊያግድላቸው እንደሚችል እያስመሰሉ ስለ ነገሩዋቸው ፥ ከዚህ ቀጥሎ ያለውን ደብዳቤ አጽፈዋቸዋል ።

«ዛቲ ጠማር ዘራስ ሣህለ ሥላሴ ንጉሠ ሸዋ .....ትብጸሕ ኃበ ሉዊ ፊሊፕ ፥ ሃይማኖቱ እቀና ፥ ክርስትናው እጠና ፥ ኃሻው እበረደደ(*).....ሃይማኖትህ ሃይማኖቴ ነው ፥ አገርህ አገሬ ነው ።.....እንግሊዞች ወዳገሬ መምጣት አስበዋል አሉና እንተ ዐርፋችሁ ተቀመጡ ታላልኻችው ቀሪ አይደሉም ። ተቆጥተህ አስቀርልኝ.....»(1)

ራስ ዐሊና ደጃች ውቤ ለንግሥት ቪክቶሪያ ፥ «እኔ ባንቺ ወዳጅነት ጸንቻለሁ ፤ አንቺም በኔ ወዳጅነት ጽኚ» እያሉ ሲጽፉ ፥ አሁን ደግሞ ሣህለ ሥላሴ ይኸን የመሰለ የየዋህነት ደብዳቤ እስከ መጻፍ መድረስ ፥ የዚያን ዘመን መሳፍንት ስለ ውጭ አገር ሁኔታ ፥ ስለ ፖለቲካውም ሆነ ስለ አስተዳደሩ ያላቸው አስተያየት በጣም ዝቅ ያለ ደረጃ ላይ መሆኑን እንገምታለን ። ብዙ ጊዜም መሳፍንቱ ባገር ውስጥ የሌላቸውን ሥልጣን ፥ ያልጨበጡትን ግዛት ፥ ያልተሰጣቸውን የሥያሜ ደረጃ በራሳቸው ፈቃድ እየወሰዱ ውቤም ፥ ዐሊም 'የአበሻ ንጉሥ' እያሉ ለንግሥት ቪክቶሪያ የጻፉት ታሪካዊ መዝገብ በሎንዶን ይገኛል ።

---

* ኃይሉ የሚያስበረግግ ለማለት ነው ።

1 Bibleothéque Nationale - Paris Department Manuscripts 40 Dosiers d'Abbadie

የሆነ ሆኖ ፥ በሣህለ ሥላሴ የዋህነት በመጠቀም ፈረንሣዮቹ እነ አንቷን ዳባዲ ያገራቸውን ጥቅም ለመጠበቅና ፈረንሣይ ብቻዋን በሸዋ እንድትስፋፋ ይህን የመሰለውን የየዋህነት ደብዳቤ ያጽፏቸው እንጂ ፥ በመጨረሻ ግን መካር ገብቶ እንግሊዝን ለመከልከል ፈረንሣይ ምንም ሥልጣን እንደሌለው ታውቆ ፥ እንግሊዝን አትምጣብኝ ማለቱም የማያዋጣ አሳብ ሆኖ ስለተገኘ ፥ ትክክለኛው መንገድ ከሁለቱም ጋር መወዳጀቱ ብቻ ስለሆነ ፥ የፈረንሣይ መንግሥት በ1836 ዓ. ም. ሮቼ ዴሪኩርን ፥ የእንግሊዝ መንግሥት በ1834 ዓ. ም. ካፒቴን ሐሪስን ልከው ከሁለቱም ጋር የሸዋው ንጉሥ ስለ ንግድ ፥ ስለ ወዳጅነት ተዋውለው ጉዳዩ በዚህ ቆመ ።

እንግዲህ የሰሜኑ ክፍለ ሀገርና ቤጌምድር ፥ ጐጃምና ሸዋ በዚህ ዐይነት የመከፋፈል ሁኔታ ሲገኙ ወሎ ፥ ይነስ ይብዛ ፥ ራስ ዐሊ ተወላጅነት ስላላቸው ከጐንደር እንደራሴ ሥልጣን ሥር ሊወጣ አልቻለም ። ላስታም አንድ ፩ ጊዜ መሸፈቱ ባይቀርም ፥ እንደዚሁ ከራስ ዐሊ ሥልጣን አልወጣም ። የደቡቡ ክፍል ከ16ኛው መቶ ዓመት በፊት የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መንግሥት አካል ሆኖ ሲኖር ፥ በጐንደር ግን የመንግሥቱ አቅዋም ከ17ኛው መቶ ዓመት መጨረሻ ገደማ ነገሥታቱም ፥ መሳፍንቱም እርስ በርስ ጐራ እየለዩ በመዋጋት ስለ ተዳከሙ ከአክሱም ጀምሮ፥ ሲያንስም ሲበዛም ፥ የኢትዮጵያ አካል የነበሩት ሐረርጌና ባሌ ፥ አሩሲና ሲዳሞ ፥ ከፋና ሊሙ ፥ ወለጋና ኢሉባቦር በየራሳቸው ባላባት ይተዳደሩ ጀመር ። እነዚህ ሁሉ አውራጃዎች በዘርና በሃይማኖት ልዩነት ወይም ባንዱ የማፈንገጥ ፍላጐት ባለው ቀንደኛ ባላባት አነሣሥ ዐልፎ ፥ ዐልፎ ጦርነትና ግጭት ባይጠፋም ፥ ሁሉም ከግራኝ አህመድ አነሣሥ በፊት ለነበሩት ለእነ ዐፄ ዐምደ ጽዮን ፥ ለእነ ዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ ይገብሩ እንደ ነበረ በነዚሁ አውራጃዎች ዐልፈው ፥ ዐልፈው የሚገኙ የታሪክ ቅርሶች በደንብ ያስረዳሉ ።(1)

ስለዚህ ፥ በጐንደር መንግሥት ከ18ኛው መቶ ዓመት መጨረሻና በ19ኛው መቶ ዓመት መጀመሪያ ላይ ነገሥታቱ ሥልጣናቸውን በመሳፍንት ተነጥቀው ለስሙ ብቻ በቤተ መንግሥት

---

1 Chronique du Régne de Menelik II Tome II — G. Sellassie — M. Decoppet p. 464.

እንደ ሴት ወይዘሮ ዐርፈው እንዲቀመጡ ሲደረግ ፥ የነርሱን ሥልጣን የወረሱት መሳፍንት ደግሞ የግዞነት ሥልጣናቸውን በሌላው ላይ ለማረጋገጥ አቅም ሲያንሣቸው እንኳን የደቡቡ የሰሜኑና የመካከሉ ክፍለ ሀገርም ባለፈው እንደ ተመለከት ነው ተከፋፍሎ ለየብቻ ሆነ ። በዚህ አሳዛኝ የመከፋፈል ሁኔታ ላይ ነው — የቴዎድሮስ ፥ የዮሐንስና ፥ የምኒልክም አነሣሥ ያተኮረው ።

ምዕራፍ ሰባት

የማርቀስ መንበርና ዘረኛዋ የፍትሐ ነገሥት አንቀጽ
የለቡነ ሰላማ ወደ ኢትዮጵያ መመጣት

በቤተ ክርስቲያን ታሪክ ተመዝግቦ እንደሚገኘው ፥ የዓለም ቤተ ክርስቲያን በክርስቶስ ባሕርይ የተነሣ ፥ የእርስ በርስ መከፋፈል ሲደርስባት ፥ ሁለቱ ታላላቅ የክርስትናን እምነት የሚያስፋፉት ድርጅቶች የሮማ ቫቲካን ሁለት ባሕርይን ፥ የእስክንድርያ ፓትረያርክ አንድ ባሕርይን በመደገፍ ፥ እርስ በርሳቸው በጠብ ተለያዩ ።

ክርስትና ወደ ኢትዮጵያ የገባው በአራተኛው ክፍለ ዘመን ከእስክንድርያ ከማርቆስ ወንበር በመሆኑ ፥ ከዚያን ጊዜ ጀምሮ እስከ ሐያኛው ክፍለ ዘመን መጀመሪያ ከእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ግብጻዊ ጳጳስ እየተላከ ይኸው የተዋሕዶ እምነት እየተስፋፋ መጣ ። ከግብጽ ከማምጣት ይልቅ ከኢትዮጵያውያን ጳጳስ መሾም እንዳይቻል ከግብጻውያኑ በዐረብኛ ተጽፎ ወደ ግዕዝ የተተረጐመው ፥ በቤተ መንግሥቱም በቤተ ክህነቱም ተከብሮ የኖረው የፍትሐ ነገሥት መጽሐፍ ይከለክላል ።

በዚሁ መጽሐፍ ውስጥ በአራተኛው አንቀጽ ፥ «ኢትዮጵያውያን በራሳቸው ፈቃድ ከዐዋቂዎቻቸው ውስጥ ሊቀ ጳጳሳት አይሹሙ ። የነርሱ ጳጳስ ሊሆን የሚገባው ከእስክንድርያው ባለቤት (ሊቀ ጳጳስ) ሥር ያለው ነው ። ሊቀ ጳጳስ ለነርሱ የሚሆነውን ፥ ለርሱ የሚታዘዘውን አንድ ሊቅ መርጠ ይሾምላቸዋል.....» ይላል (1) ግብጾቹ እንደዚህ ያለውን ቃል ሲያሰፍሩ

1 ወስብእ ኢትዮጵያ ኢይሚ ሳዕሌሆሙ ሊቀ ጳጳሳት እግዕምራ ኂሙ ወኢ በሥምረተ ርዕሶሙ እስመ ጳጳሶሙ ይከውን እምታሕተ ዕዲው ለበዓለ እስክንድርያ ። ወውእቱ ዘይደልዎ ከመ ይሚ ሳዕሌሆሙ ሊቀ እምኀቤሁ ዘውእቱ መትሕተ ሊቀ ጳጳሳት ። ፍትሐ ነገሥት ጉይዲ ያሳተመው አንቀጽ 42.

በኢትዮጵያ የክርስትና ሃይማኖት ተከታይ ለራሱ መንፈሳዊ አስተዳዳሪ የሚሆነውን ጳጳስ ከራሱ ለመሾም መብትም ፣ ብቃትም እንደሌለው በማድረግ ነው ። የበለጠ ደግሞ የሚያስገርመው እንደዚህ ያለውን ዘረኛ አንቀጽ የኢትዮጵያ ቤተ ክህነቱም ፣ ቤተ መንግሥቱም አሜን ብለው ለረዥም ዘመናት መቀበላቸው ነው ። (*)

ስለዚህ ፣ ጳጳስ ሲሞት አዲስ ጳጳስ ለማስመጣት ንግሥታቱ ለእስክንድርያ ሊቀ ጳጳስ የሚሰጠውን ገጸ በረከት አሲዘው ወደ ግብጽ መላክተኛ በላኩ ቁጥር መላክተኞቹ ከምጥዋ ጀምሮ የቱርክና የግብጽ ግዛት የሆነውን አገር በሚያቋርጡበት ጊዜ ፣ መርከብ ለማግኘት ደጅ በሚጠኑበት ሰዓት የነበረባቸው የመጉላላትና ዐልፎ ፣ ዐልፎ የመታሰር ችግር ከልክ ያለፈ ነበር ። በየኬላው አዛዡና ባላባቱ ለኔም ቀረጥ ወይም መታያ ካላቀረባችሁ አታልፉም ወይም ከአገሬ አትወጡም እያለ ሲያስር ፣ ሲፈታ የነበረበት የታሪክ ጊዜ ረዥም ነው ። ግብጽም ከደረሱ በኋላ መታያውን ባንድ ወገን ለግብጽ ገዥ ፣ በሌላ ወገን ለሊቀ ጳጳሱ አቅርበው ወደ ኢትዮጵያ የሚላከው ጳጳስ ተመርጦ ፣ ተቀብቶ እስኪሰጣቸው ድረስ በመካከሉ ዐልፎ ፣ ዐልፎ ከግብጹ ከሊፋ ወይም ከሡልጣኑ ፈቃድ ለማግኘት ሌላ ችግር አለ ። ከሃይማኖት ልጆችህ ብዙ ወርቅ ታግኛለህና ለኔ በብዙ ገብር ወይም ከኔ ሳታስፈቅድ ጳጳስ ወደ ኢትዮጵያ አትላክ በማለት በሊቀ ጳጳሱ በራሳቸው መጉላላትና መታሰር ዐልፎ ፣ ዐልፎ ሲደር ስባቸው ኖሮአል ።

ከዚህም በቀር ፣ የግብጽ ሡልጣን ጳጳሱን በማሰር ወይም የተመረጠውን ጳጳስ ወደ ኢትዮጵያ አልክም በማለት ባስፈራራ ቁጥር የኢትዮጵያ ንግሥታት እነ ዐፄ ሠይፈ አርዕድ (1337—1365) «እኛም አባታችንን ካልፈታህ ፣ ጳጳሳችንን ካለቀቅህ የአባይን ወንዝ እንዘጋብሃለን» እያሉ ሲያስፈራሩ የኖሩበት ታሪክ ብዙ ነው ። ጳጳሱ በማናቸውም ምክንያት ከግብጽ ወደ ኢትዮጵያ ለመምጣት በአዳረጠ ቁጥር ፣ ኢትዮጵያውያኑም ከመካከላቸው እንዳይሾሙ በፍትሐ ነገሥት ስለ ተከለከሉ ክህነት ፣ ዲቁናና ቅስና ሰጭ ጠፍቶ ፣ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያናችንትዘጋለች፣

* አንድ ሺህ አምስት መቶ ዓመት ።

እስላምና ካቶሊክ ይውጠናል በሚል ሥጋት የጳጳሱን መቅረት እግዚአብሔር እንደ ተቆጣ በመቁጠር ንግሥታቱና መኳንንቱ ፣ ካህናቱና መነኰሳቱ በጸሎት ፣ በምሕላ የጳጳሱን መምጣት በናፍቆት ሲጠባበቁ ይኖሩ ነበር ።

ቅዱስ ሐርቤ (ገብረ ማርያም) የሚባለው ከዛጉዬ ወገን የሆነው ንጉሠ ነገሥቱ ይኸን የቆየ ልማድ በዘመኑ ለመሻርና ከጳጳሱ በታች በየአውራጃው ተበታትነው የሚያስተምሩ ኤጲስ ቆጳሳት ይሾሙ ብሎ በዘመኑ ለነበሩት ለእስክንድርያው ከኢትዮጵያ ሊቀ ጳጳሳት ለአባ ገብርኤል መልእክተኛ ልከ ፣ ሊቀ ጳጳሱ ፈቃዱን ሳይፈጽሙለት ቀርተው በዚሁ ከፓትሪያርኩ ስለ ተጣላ ፣ ከዚያ ወዲህ የተጻፈው በሚያዝያ 10 ቀን የሚነበበው ስንክሳር «ሊቀጳጳሱን አባ ገብርኤልን ብፁዕ ወቅዱስ እያለ ሲያመሰግን ፣ የኢትዮጵያ ንጉሥ ኤጲስ ቆጳሳት ካልተሾሙ ብሎ ከሊቀ ጳጳሳቱ ስለ ተጣላ ፣ እግዚአብሔር ተቆጥቶ በአገሩ በኢትዮጵያ ላይ መቅሠፍት አወረደበት እያለ ይተርካል ።» (1) ስለዚህ አስቀድሞ በነበረው ልማድ መሠረት ፣ በየጊዜው ጳጳስ ከግብጽ የማስመጣቱ ጉዳይ እንደ ቀጠለ ኖረ ።

በዚሁ መሠረት ፣ በሸዋ ንጉሥ ግሀለ ሥላሴ ፣ ባግራና በቤጌምድር ዋናው እንደራሴ ራስ ዐሊ ፣ በስሜን በትግራይና በትግረ ደጃች ውቤ በሚገዙበት ጊዜ ልጅ ካሣ ኃይሉ ለየመሳፍንቱ እንደ አሽከር ሲያገለግሉ ኖረው ፣ በኋላም የራስ ዐሊን ልጅ ተዋበችን አግብተው ከእነራስ ዐሊ ጋር በደጅ ጥናትና በሽፍትነትም ባሉበት ሰዓት የስሜኑና የትግራዩ ገዥ ደጃች ውቤ በምጥዋም አካባቢ ካሉት ከግብጾቹ አስተዳዳሪዎች ፣ ከውጭ ቆንሲሎችም በመስማማት ከእስክንድርያ ጳጳስ ለማስመጣትና ለመንገሥ ዐቀዱ ። መቼም ጳጳስ ለማስመጣት ከሸዋውም ፣ ከቤጌምድሩም ገዥ የሚቀናው በወደቡ በምጥዋ አካባቢ ያለውን ከፍለ ሀገር የሚያስተዳድረው ነው ።

በዚህ ምክንያት ፣ ደጃች ውቤ ለመንገድ መሪነት ከካቶሊኮቹ መሪዎች ከነአባ ያዕቆብ ጋር ከተስማሙ በኋላ ፣ አለቃ ሀብተ ሥላሴ የሚባሉትን የሸዋ ተወላጅ በአጠገባቸው አስቀምጠው ፣

1 ዋዜማ ፡— ብላቴን ጌታ ኅሩይ ገጽ 69 — 70

ዋና አማካሪ አድርገዋቸው ነበርና አለቃ ሀብቱ ሥላሴን ለግ
ብጹ ሙልጣንና ለፓትርያርኩ ለአቡነ ጴጥሮስ የሚቀርበውን
መታያ አሲዘው ወደ እስክንድርያ ልከው ስለነበረ ፣ ወደ ኢት
ዮጵያ ስለሚላኩት ጳጳስ በ1833 ዓ. ም. ስብሰባ ተደርጎ ፣ እንድ
ርያስ የሚባሉት የ25 ዓመት ወጣት ተመረጡ ። ወዲያው እንደ
መጀመሪያው የኢትዮጵያ ጳጳስ (ፍሬምናጦስ) አባ ሰላማ ተብ
ለው በመሠየም ከአለቃ ሀብተሥላሴ ጋር በ1834 ዓ. ም. በኅ
ዳር 3 ቀን መጥተው ከደጃች ውቤ ጋር ተገናኙ ።

በኢትዮጵያ አጠገቡ ጳጳስ ያስቀመጠና በመጠኑም ቢሆን
የነጋሚነት ዘር ያለው ሥልጣን ላይ ላሉ ገዥዎች አደገኛ ነው ።
ደጃች ውቤ በምጥዋ በኩል በብላታ ኮከቤ አማካይነት በግዥም ፣
በስጦታም ብዙ የጦር መሣሪያ እንደሚሰበስቡ ፣ የሚነግሡበት
ንም የደረሰጌ ማርያምን ቤተ ክርስቲያን አገር ውስጥ ባሉ የሙጭ
አገር ሰዎች በነሺምብር ዊልሄም አሠማምረው እንደሚሠሩ
በዋናው የመንግሥቱ እንደራሴ በራስ ዐሊ ዘንድ የተሰወረ አይ
ደለም ። አሁንም ከድርጅቱና የሚነግሡበትን ቤተክርስቲያን
ከግሥራት ጋር አንጋሹን ጳጳስ ማስመጣታቸው ሲሰማ ፣ ራስ ዐሊ
ሊታገሡአቸው አልቻሉምና ሁለቱም ለጦርነት ይዘጋጁ ጀመር ።

አቡነ ሰላማ
(ከጉስታቭ አሬን መጽሐፍ)

የአቡነ ሰላማ ዘውድ
(ከሮገር አክቶን መጽሐፍ)